

Україна:

події,
факти,
коментарі

2014 № 6

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

Для керівників та працівників інформаційних структур на місцях
№ 6 2014

Засновник

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Головний редактор

О. Онищенко, академік НАН України

Редакційна колегія:w

В. Горовий, заступник головного редактора

Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації

Т. Гранчак, заввідділу політологічного аналізу

Н. Вітушко, заввідділу електронних технологій обробки інформації

Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів

Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова

Видається з 01.01.1998 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію

КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Виходить двічі на місяць

Матеріали друкуються українською та російською мовами

Редакція залишає за собою право редагувати та скорочувати тексти

Передрук – тільки з дозволу редакції

Адреса редакції:

НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-25-48, (044) 525-61-03

E-mail: siaz@pochta.ru

www.nbuv.gov.ua/siaz.html

ЗМІСТ

Коротко про головне

Звернення в. о. Президента України О. Турчинова до співвітчизників	4
Верховна Рада АРК прийняла постанову «Про незалежність Криму»	5

Аналітика

Тарасенко Н. Криза у Криму в оцінках експертів	6
Вербицька Н. Політичні сценарії для Ю. Тимошенко	23

Економічний ракурс

Кулицький С. Загрози дестабілізації фінансової ситуації в Україні	33
Симоненко Е. Визит МВФ: новые кредиты, старые проблемы	47

Наука-суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти	58
Діяльність науково-дослідних установ	62
Аерокосмічна і авіаційна галузі	63
Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань	66
Інноваційні розробки та технології	66
Відновлювані джерела енергії	67
Інформаційно-комунікаційні технології	69
Розробки та дослідження для агропромислового комплексу	70
Освіта та кадрове забезпечення в Україні	71
Наукові видання	72

Звернення в. о. Президента України О. Турчинова до співвітчизників

Шановні співвітчизники!

Сьогодні – нелегкий час для України та кожного з нас.

Російські військові фактично тримають Крим під дулами автоматів, прикриваючи свою агресію сфальшованим та юридично нікчемним «референдумом», який ніколи не буде визнаним ні Україною, ні цивілізованим світом.

Більше того, Росія зосередила свої війська на нашому кордоні, загрожуючи Україні повномасштабною війною.

Весь цей час у Криму нас провокували на збройне протистояння, яке загрожувало життю сотень тисяч наших громадян. Це мало стати підставою для військового вторгнення під приводом захисту росіян та російськомовних українців.

Але цей план провалився саме через правильно обрану нами стратегію дій. Наші військові продемонстрували справді героїчну витримку, українці не піддалися на провокації, а Росія, натомість, фактично опинилася в міжнародній ізоляції.

Спроби військового блокування Криму є тимчасовими і не призведуть до від'єднання півострова від України. Ми готові до переговорів, але ми ніколи не змиримося з анексією нашої землі.

Українському народові протистоять не росіяни, які виходять на вулиці Москви, щоб підтримати боротьбу нашої країни. Нам протистоїть політичне керівництво Російської Федерації. Вони марять відновленням імперії. Вони панічно бояться прикладу України, де народ переміг тоталітарний режим.

Саме демократичної, європейської, успішної та заможної України, яку ми сьогодні будуємо, – найбільше боїться Кремль. Це і є справжнім мотивом їх агресії.

Але це не може зламати прагнення українського народу жити у вільній державі, де владу обирає народ, де свобода та гідність є базовими цінностями, де кожен громадянин є захищеним, де є правосуддя та можливості розвитку.

І ми таку Україну збудуємо, бо всі ці труднощі лише роблять нас сильнішими.

Звичайно, є чимало складнощів та помилок. Але попри страшну економічну кризу уряд знаходить кошти для армії та Національної гвардії. Саме такі зміни до Державного бюджету сьогодні прийняла Верховна Рада.

Так, ми змушені економити і, в першу чергу, скорочуємо видатки на державні структури. Але ми не будемо економити на безпеці та обороні, бо від

цього залежить життя кожного українця. Життя та безпека громадян є для нас головною цінністю. Ми зробимо все, аби уникнути війни та людських жертв. Ми будемо робити все, аби розв'язати конфлікт дипломатичним шляхом. Але військова загроза для нашої країни реальна. Тому я підписав Указ про часткову мобілізацію. Це рішення схвалив наш парламент. Десятки тисяч українських патріотів добровільно вступають до лав Збройних Сил та Національної гвардії, аби обороняти Батьківщину. Саме на таких патріотів розраховане наше рішення.

Хочу сказати всім: ми щоденно посилюємо свою обороноздатність. Україна готова захистити недоторканність своєї землі.

Весь український народ повинен сьогодні об'єднатись в одну велику родину, яка готова боронити свій рідний дім.

У цей нелегкий час всі ми маємо демонструвати підтримку один одному, бути згуртованими, тримати одну спільну лінію проти агресора та дати все необхідне нашим військовослужбовцям.

Не секрет, що агресор робить все, аби розхитати ситуацію всередині України, аби спровокувати внутрішні суперечки, громадянське протистояння та показати слабкість української держави. До нас засилаються провокатори та погромники, фінансуються зрадники та сепаратисти. Вони хочуть зсередини зруйнувати та послабити країну. Тому будь-які протиправні дії, спроби підбурювати людей на масові заворушення, захоплення приміщень, самосуди, протидію силовим структурам або Збройним Силам, – в сучасних умовах будуть розцінюватись як спроби сприяння військовим агресорам та злочин проти держави. Вони будуть суворо каратись, відповідно до вимог українського законодавства та Конституції, незалежно від того, якими б політичними гаслами не маскувались, чи в якому б регіоні не вчинялись (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua/news/30153.html>). – 2014. – 17.03*).

Верховна Рада АРК прийняла постанову «Про незалежність Криму»

Верховна Рада АРК 17 березня 2014 р. прийняла постанову «Про незалежність Криму».

За неї проголосували 85 депутатів, передає прес-служба Верховної Ради АРК.

Документ проголошує Крим незалежною суверенною державою – Республікою Крим, у якій місто Севастополь має особливий статус.

А також просить «Росію прийняти Республіку Крим до складу Російської Федерації як нового суб'єкта Російської Федерації зі статусом республіки».

При цьому «Республіка Крим» вирішила звернутися до Організації Об'єднаних Націй, до всіх держав миру із закликом визнати незалежну державу, створену народами Криму. «З дня набрання чинності цією постановою на території Республіки Крим не застосовується законодавство України, не виконуються рішення Верховної Ради й інших держорганів України, прийняті після 21 лютого 2014 року», – сказано в постанові.

«Законодавство України, крім зазначеного в абзаці першому цього пункту, застосовується на території Республіки Крим до відповідних нормативних актів Республіки Крим», – ідеться в постанові.

«Діяльність державних органів України на території Криму припиняється, їхні повноваження, майно й кошти переходять до державних органів Республіки Крим, визначених Урядом Республіки Крим», – сказано в постанові.

«З метою захисту прав і свобод громадян і суб'єктів економічної діяльності суди України на території Республіки Крим продовжують функціонувати, при цьому їхні рішення, що стосуються застосування законодавства України на території Криму, не повинні суперечити цій Постанові», – ідеться в документі.

Вищими судовими органами на території Криму є відповідні апеляційні суди, що перебувають на територіях Республіки Крим і міста з особливим статусом Севастополя.

Усі установи, підприємства й інші організації, засновані Україною або з її участю на території Криму, стають установами, підприємствами й іншими організаціями, заснованими Республікою Крим.

Держвласність України, що перебуває на день прийняття цієї постанови на території Республіки Крим, є державною власністю Республіки Крим, вирішили в кримському парламенті (*Українська правда* (<http://www.pravda.com.ua/news/2014/03/17/7019240/>). – 2014. – 17.03).

Аналітика

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Криза у Криму в оцінках експертів

16 березня в Криму відбувся незаконний референдум, на який було винесено питання щодо приєднання півострова до Російської Федерації. Згідно з рішенням Верховної Ради АРК, на референдум були винесені такі альтернативні питання: «1. Ви за воз'єднання Криму з Росією на правах суб'єкта Російської Федерації? (так чи ні) 2. Ви за відновлення дії Конституції Республіки Крим 1992 року і за статус Криму як частини України? (так чи ні)».

Голосування проходило з численними порушеннями. На «референдумі» вільно голосували громадяни Росії – для цього достатньо було продемонструвати паспорт Російської Федерації з кримською реєстрацією. Після закриття дільниць більшість українських і зарубіжних журналістів виставили за двері, і підрахунок голосів відбувався неопублічно. За даними спостерігачів, реальна явка на референдумі становила близько 30 %.

Голова комісії з проведення референдуму в Криму М. Малишев заявив, що за результатами підрахунку голосів на 100 % дільниць на референдумі в Криму 96,77 % проголосували за приєднання Криму до Російської Федерації.

За його словами, загалом, за приєднання проголосували 1 233 002 осіб.

За друге питання – «Ви “за” відновлення дії Конституції Республіки Крим 1992 року і за статус Криму як частини України? (так чи ні)» проголосувало 2,51 %, або 31 997 осіб, зазначив він.

М. Малишев повідомив, що визнані недійсними 0,72 % бюлетенів, або 9 097 одиниць.

За його словами, загальна кількість тих, хто голосував, становила 1 млн 274 тис. 96 осіб, або 83,1 % кримчан, які мають право голосу.

Верховна Рада АРК 17 березня 2014 р. прийняла постанову «Про незалежність Криму», якою проголосила Крим незалежною суверенною державою – Республікою Крим, а також звернулася з проханням до Росії «прийняти Республіку Крим до складу Російської Федерації як нового суб'єкта Російської Федерації зі статусом республіки».

Варто нагадати, що територія півострова Крим увійшла до складу Радянської України 1954 р. і залишилась українською після розпаду Радянського Союзу в 1991 р. Росія чітко й однозначно визнала Україну та її сучасні кордони. Це було підтверджено в:

- Алма-Атинській Декларації від грудня 1991 р., після якої Радянський Союз став історією;
- Будапештському меморандумі 1994 р., де Україні було запропоновано гарантії безпеки в обмін на відмову від ядерної зброї на своїй території;
- Угоді про розміщення Чорноморського флоту в Кримських портах від 1997 р.

Угода 1997 р., яку у 2010 р. продовжили ще на 25 років, дозволяє присутність російських кораблів у кримських портах, разом з наявністю великої військової інфраструктури, у тому числі навчальних майданчиків, військових полігонів та інших об'єктів. Проте масштабні маневри російських військ потребують консультацій з українською владою, і узгоджену кількість військової сили не можна збільшувати в односторонньому порядку.

Усупереч цим зобов'язанням, Росія збільшила свої військові сили в Криму без згоди України. Вона розгорнула їх за межами узгоджених баз, взявши під свій контроль ключові об'єкти, такі як аеропорти і прилеглі українські частини.

Згідно з визначенням ООН 1974 р., використання іноземних збройних сил на території держави в порушення угоди, що регулює їхню присутність, є актом агресії. Однак в нинішніх умовах «збройний напад», який є відправною точкою в Статуті ООН для застосування права на самооборону, формально ще не відбувся.

Як відомо, президент В. Путін отримав дозвіл від верхньої палати російського парламенту застосувати силу для захисту етнічних росіян у Криму. Утім, згодом він вказав, що застосування сили з гуманітарною метою або для захисту російських активів ще не відбулося. У цьому може виникнути необхідність у майбутньому.

Паралельно Москва нарощує рівень загроз за допомогою військових навчань на прикордонних з Україною територіях, відповідних заяв Держдуми та Ради Федерації, організованих у Ростові-на-Дону прес-конференцій «президента-утікача» В. Януковича. Росія також веде масштабну інформаційну кампанію, спрямовану на дискредитацію нової української влади в очах жителів Криму та в східних регіонах України, і засновану на відкритій підтасовці фактів і зміщенні акцентів у оцінці подій в Україні.

Дії Росії створили простір для проросійських місцевих органів влади в Криму, які витіснили законні органи державної влади України. Наразі Росія стверджує, що її регулярні війська не беруть участі в протистоянні і що вона не контролює місцеві ополчення, які нібито несуть за нього відповідальність.

Відмова Російської Федерації від попередніх консультацій з Україною та державами-гарантами її безпеки та територіальної цілісності (Великою Британією, США та Францією) стала показовим нехтуванням міжнародно-правовими зобов'язаннями, закріпленими в Будапештському меморандумі 1994 р. та демонстрацією того, що у здійсненні будь-яких подальших кроків російське керівництво керуватиметься виключно власною політичною доцільністю.

Дії Російської Федерації в Криму викликали досить оперативну реакцію світової спільноти. Саме позиція світових гравців стала основною протиположною російському тиску. Президент США Б. Обама охарактеризував ситуацію навколо Криму як порушення міжнародних зобов'язань Росії поважати незалежність, суверенітет та кордони України. Рада Безпеки ООН провела п'ять засідань, присвячених Україні. Представники США, Великої Британії та Франції підтримали Україну і висловили занепокоєння щодо ситуації. Росія ж використала засідання для поширення власної пропаганди та інтерпретації подій в Україні.

2 березня відбулося позачергове засідання Ради НАТО, де було визнано, що Росія порушує принципи Статуту ООН та було закликано Росію поважати свої міжнародні зобов'язання, «у т. ч. взяті в рамках Будапештського меморандуму і в рамках угоди про принципи базування ЧФ РФ у Криму і відвести свої війська на бази, утриматися від будь-якого втручання будь-де в Україні».

Рада міністрів закордонних справ ЄС за результатами екстреного засідання 3 березня засудила агресію Росії щодо України та закликала Кремль повернути війська на місце їх базування.

Країни «великої сімки» (США, Німеччина, Франція, Великобританія, Італія, Канада та Японія) заморозили підготовку до саміту «великої вісімки», запланованого на червень 2014 р. у Сочі. Відповідно до заяви «великої сімки», ці країни вважають дії Росії очевидним порушенням суверенітету України, несумісним з діяльністю «великої вісімки», до складу якої Росія увійшла в 1997 р.

Світові лідери неодноразово мали телефонні розмови з президентом РФ В. Путіним. Зокрема президент США Б. Обама по телефону обговорив з російським президентом ситуацію, що склалася в Україні. Під час дискусії виявилися відмінності в підходах і оцінках причин виникнення нинішньої кризи та поточного стану справ. В. Путін зазначив, що «нинішнє українське керівництво, яке прийшло в результаті антиконституційного перевороту і не володіє загальнонаціональним мандатом, нав'язує Східним та Південно-Східним регіонам та Криму абсолютно нелегітимні рішення». «Росія не може ігнорувати звернені до неї у цьому зв'язку заклики про допомогу і діє адекватно, у повній відповідності з нормами міжнародного права», – заявив В. Путін Б. Обамі. Він також акцентував першорядну важливість російсько-американських відносин для забезпечення стабільності та безпеки у світі. «Ці відносини не повинні приноситися в жертву розбіжностям щодо окремих, нехай і вельми значущих, міжнародних проблем», – заявив В. Путін.

Під час розмови В. Путіна з канцлером Німеччини А. Меркель президент РФ погодився створити групу під егідою ОБСЄ з розслідування ситуації в Криму. А. Меркель, зокрема, звинуватила В. Путіна в порушенні міжнародних договорів через здійснення «неприйнятної інтервенції» в Україні. Канцлер Німеччини також закликала російського президента поважати територіальну цілісність України.

За ініціативою французької сторони відбулася телефонна розмова В. Путіна з президентом Франції Ф. Олландом. В. Путін поділився оцінками кризової ситуації, що склалася на Україні, і запевнив у наявності реальних загроз життю громадян Росії.

Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун закликав у телефонній розмові президента Росії до діалогу з новою владою України. Генсек повідомив Путіну про «серйозне занепокоєння» через дії в Україні.

Водночас Україну відвідує багато представників міжнародних організацій, які проводять зустрічі на найвищому рівні, щоб розібратися в непростій ситуації та спробувати знайти цивілізовані шляхи її врегулювання. 4 березня в Україну прибула моніторингова місія Організації з безпеки й співробітництва в Європі (ОБСЄ) для здійснення візиту до Криму. Також в Україні перебуває делегація ООН на чолі із заступником Генерального секретаря. 6 березня

в Україну прибула передова група місії Бюро демократичних інститутів і прав людини і Верховного комісара з питань національних меншин з оцінки ситуації у сфері прав людини на українських територіях, на яких присутні іноземні військові підрозділи. З 5 березня в Україні перебуває місія із 40 неозброєних військових спостерігачів від ОБСЄ.

Таким чином, розв'язання конфлікту навколо Криму та російської агресії переведено на рівень світових геополітичних гравців. Україна, незважаючи на міжнародну підтримку та безпрецедентні дипломатичні зусилля, поки що не змогла стати стороною переговорного процесу з РФ через небажання російської сторони.

На переконання експертів, з геополітичної точки зору кримська авантюра є частиною зовнішньополітичної стратегії Росії та засобом укріплення її геополітичних позицій, передусім у регіоні, який вона вважає своєю зоною впливу. За рахунок проведення операції в Криму Росія намагається долучити Кримський півострів до так званого «малого поясу безпеки» геополітичних кордонів, до якого вже належать Абхазія, Південна Осетія, Нагірний Карабах, Придністров'я, Калінінград, а також наростити військово-морську присутність в акваторії Чорного моря, що розглядається нею як складова частина системи національної безпеки та фактор регіональної стабільності в протистоянні з НАТО.

Крім того, Росія намагається вирішити низку економічних завдань:

- забезпечення енергетичної безпеки шляхом здешевлення будівництва Південного потоку на континентальному шельфі Чорного моря замість глибоководного будівництва в нейтральних водах;
- «газова прив'язка» Криму до Росії, який зараз інфраструктурно і ресурсно повністю залежить від України;
- нейтралізація або взяття під російський контроль перспективних проєктів розвідки і видобутку газу в Чорному морі, які ініціювала Україна із залученням провідних європейських і американських компаній, та витіснити з північного сектора Чорного моря ці компанії;
- позбавлення України основного простору виключної економічної зони в Чорному морі тощо.

Водночас для пояснення мотивації та логіки дій РФ щодо Криму експерти Міжнародного центру перспективних досліджень і розглядають декілька інших теорій.

1. Російська гра на підняття ставок. Кримська ситуація пояснюється тим, що російська сторона вирішила скористатися вразливістю новопризначеного українського уряду, яка пов'язана з перехідним періодом та його слабкою інституційною спроможністю, щоб підняти ставки на переговорах щодо пост-майданних українсько-російських відносин. Такий крок, на думку Росії, дасть можливість попередити спроби нових українських високопосадовців ставити питання про денонсацію Харківських угод та вимоги щодо виведення Чорно-

морського флоту РФ з території України, а також підняття інших чутливих для Москви питань. Згідно з цим сценарієм, після демонстрації Росією сили, яка не повинна перейти в силове протистояння, сторони мають сісти за стіл переговорів, де російська сторона наполягатиме на прийнятті її умов врегулювання ситуації. Росії потрібен лояльний український уряд, який не вступатиме в НАТО і враховуватиме російські економічні та військово-політичні інтереси.

2. Російська відповідь США. Росія розглядає український Майдан виключно як спецоперацію США, перший етап з розгортання «демократизації» пострадянського простору за сценарієм «арабської весни». Прихильники цієї теорії вважають, що саме загрозу нової кольорової революції російське керівництво використовувало протягом останніх двох років у роботі з українським керівництвом для переконання необхідності відмови від євроінтеграції та «спільної відповіді американським імперіалістам».

Українські події листопада 2013 р. – лютого 2014 р. Кремль вважає якраз частиною цього плану, спрямованого не лише і не стільки проти минулого російського керівництва, стільки проти РФ як такі, що можуть стати прикладом для розхитування путінського режиму всередині Росії. Тому після поразки В. Януковича, якого підтримувала російська сторона, Москва вирішила перейти в контрнаступ та дати бій США на українській території для того, щоб не допустити «демократичну заразу» на свою територію.

У даному випадку не відомо, як далеко спроможна піти російська сторона, але теоретично, враховуючи слабкість новопризначеної української влади та неоднозначну ситуацію всередині України, Москва може розраховувати здійснити розкол країни та повернути на посаду Президента абсолютно керованого нею В. Януковича. Таким чином, відповідно геополітичному противнику Росія вважає створення керованого з Москви квазі-державного утворення, від якого буде «ампутовано» західну частину, яку неможливо підпорядкувати собі без непомірних втрат. Лінія розколу в такому випадку встановлювалася б, виходячи з поточної ситуації. Вона пройшла б настільки далеко по українській території, наскільки б спромоглася Росія – чи то Крим, чи три східні області, чи традиційний російськомовний південно-східний пояс, чи ж уся територія України, крім Західної України.

3. Олігархічна теорія. Прихильники цієї теорії вважають, що В. Янукович перестав влаштовувати В. Путіна як провідник російських інтересів в Україні, а тому останнім була зроблена ставка на повернення чи введення у велику українську політику окремих осіб, у яких зацікавлений російський Президент. У зв'язку з цим усунення В. Януковича після подій на Майдані розглядається як частина цієї кампанії. Для відновлення керованості процесом та приведення необхідних гравців до влади чи впливу на ситуацію якраз і був використаний сценарій агресії та захоплення Кримського півострова. З такої диспозиції Москва піде на поступки чи переговори лише тоді, коли їй буде запропонова-

ний необхідний переговорник, якому В. Путін і «подарує перемогу» – врегулювання конфлікту та повернення під контроль Криму.

4. Економічна теорія. За цією теорією керівництво РФ усвідомлює послаблення своїх позицій у світі, враховуючи стабілізацію та вихід із кризи ЄС, початок економічного зростання в США, збереження значного економічного зростання на Сході, а також прогрес у врегулюванні іранської проблеми, що може понизити ціни на нафту і, відповідно, мати негативний вплив на надходження до російського бюджету. Доходи від продажу нафти становлять половину прибутків російського бюджету, а отже, Росії дуже важливо втримувати високі ціни на цей ресурс.

Вважається, що вже до кінця 2014 р. у російській економічно-фінансовій системі розпочнуться незворотні явища, обсяг дефіциту в бюджеті нагадуватиме ситуацію в Україні зразка 2013 р. Тому для відвернення уваги від власних економічних проблем та дестабілізації світової економічної системи російське керівництво використовує кримський конфлікт.

5. Психологічна теорія. Окремі експерти вважають дії російського керівництва та частини російської еліти ширими, такими, що відображають їх психологічні та моральні травми з часу розпаду СРСР.

Цілком можливо, що дії російського керівництва зумовлені поєднанням згаданих факторів та складових. У цілому ж експерти переконані, що як тиск, так і фактична війна РФ щодо України, несуть російським інтересам значно більшу загрозу, ніж можливі переваги. Зокрема, українсько-російський конфлікт негативно впливає на економічні показники обох країн. Так, російський рубль впав до історично низького рівня на біржових торгах, а індекс російської біржі РТС вже нижче психологічної відмітки у 1200 пунктів. У перші хвилини торгів 3 березня на Московській біржі долар зріс на 86 к. – до 36,75 р. Євро зріс на 1,24 р. – до 50,82 р. за євро. Локальний максимум у перші хвилини торгів становив 51,2 р. Вартість бівалютного кошика, з якого розраховується євро та долар, вийшла за верхню межу «коридору», який встановлює Центробанк (ЦБ) Росії. У результаті за один день сумарні втрати капіталізації російських компаній становили 2 трлн р. Це на 500 млрд р. більше, ніж витрати на найдорожчу в історії зимових ігор Сочинську Олімпіаду.

Для порятунку рубля ЦБ Росії ухвалив рішення тимчасово підвищити ключову ставку з 5,5 до 7 %. Після цього обвал російської валюти призупинився.

За підрахунками Bank of America Merrill Lynch, якщо в Криму розпочнеться відкрите військове протистояння, Росія може втратити щонайменше 3 % ВВП. Крім того, під загрозою опиняться поставки російських вуглеводнів на Захід на суму в 30 млрд дол. на рік. Аналітики банку також відзначають, що приблизно на таку саму суму у Росії закуповує газ і сама Україна.

Тим часом аналітики швейцарського Credit Suisse вважають, що навіть без російського військового вторгнення в південно-східні регіони України,

імовірність чого у Credit Suisse оцінюють у 15–20 %, російський рубль і надалі слабшатиме, що знецінить і надходження до бюджету (додаткові 0,24 % втрат ВВП на втраті кожного рубля в курсі руб/дол). Крім того, зменшення надходжень до російського бюджету триватиме і через уповільнення економіки та падіння цін на нафту.

У Credit Suisse також вважають, що навіть якщо російські війська просто залишатимуться в Криму, кредитний рейтинг Росії неодмінно знизиться, а це потягне за собою збільшення витрат на обслуговування боргу, додаткові витрати до бюджету, що додадуть до дефіциту бюджету «дірку» розміром у 0,5 % від ВВП країни.

Подальша девальвація рубля та падіння цін на акції російських компаній буде прямо пропорційним тривалості та гостроті конфлікту в Криму, вважає фінансовий експерт П. Крапівін. За його словами, справа навіть не в тому, що Росія веде військову операцію. «Справа в тому, що Росія веде агресивну військову політику на протипагу думці всіх вагомих країн і організацій земної кулі – не Європи, не Євразійського союзу – а усіх мислимих асоціацій і найбільших країн-гравців ринку з точки зору економічної та військової потужності», – наголосив експерт.

«Це не може не лякати внутрішнього інвестора, тобто вкладника чи покупця цінних паперів, але в першу чергу і зовнішнього. Тому йде скидання російських активів: акцій, облігацій, інших цінних паперів, здійснення продажу за рублі, купівля валюти на міжбанку і вивід капіталу за кордон чи конвертація рублевих збережень у валютні. І я думаю, що цей процес буде тільки продовжуватися, бо як зростає напруженість, як наростає осуд дій Росії – так з галопуючою швидкістю буде реагувати і фондовий ринок, і валютний ринок», – зазначив він.

За оцінкою аналітика рейтингового агентства RusRating М. Плешкова, крім скочування в нову холодну війну, агресія щодо Криму може призвести до міжнародної ізоляції Росії, у тому числі в міжнародній сфері, і неможливості залучити іноземні інвестиції, за які до недавнього часу так завзято боролася російська влада. Серед інших негативних наслідків експерт назвав надмірне навантаження на бюджет, пов'язане зі зростанням військових та інших миротворчих витрат, втрату контролю над українським транзитом нафти і газу до Європи, безповоротну втрату 30 млрд дол. українського боргу і додаткову девальвацію рубля.

Міжнародна рейтингова агенція Fitch Ratings оприлюднила результати дослідження, у якому, зокрема, ідеться про те, що політичні й економічні ризики в Україні можуть негативно відбитися на фінансовій стабільності російських банків, які кредитували місцевий бізнес. Відомо, що українські компанії заборгували російським банкам 28 млрд дол. (дані озвучив у листопаді 2013 р. В. Путін). Серед основних кредиторів – «Внешэкономбанк», «Газпромбанк», «Сбербанк» і банк «ВТБ».

За оцінками Fitch, майже половина цієї суми припадає на їхні українські «дочірні» банки, які значною мірою фінансуються материнськими компаніями. Другу половину видано безпосередньо з балансів материнських банків або їхніх підрозділів. Ризики пов'язані в першу чергу з кредитами, які були видані українським підприємствам і становлять більше половини в загальній сумі боргу.

На думку аналітиків, до найбільшого кредитного ризику схильний «Внеш-економбанк», який працює в Україні через дочірній «Промінвестбанк». На другому місці за цим показником – «Газпромбанк», чий кредитний портфель в Україні включає позику, надану державній нафтогазовій компанії «Нафтогаз України». Банк ВТБ і «Сбербанк», за оцінками Fitch, значно менш вразливі.

Утім, на сьогодні всі згадані банки припинили видавати кредити. Заморожено також виконання зобов'язань між Україною і Росією за домовленостями від 17 грудня 2013 р. Як заявив представник уряду України при Євразійській економічній комісії В. Сулов, міністр фінансів РФ А. Сілуанов ще 23 лютого заявив, що Росія буде чекати стабілізації ситуації в Україні та формування нового уряду для продовження купівлі Росією українських державних облігацій.

28 лютого в Міненерго РФ заявили про готовність підвищити ціни на газ для України. У березні вартість газу повинна бути такою ж, як і в лютому, – 268,5 дол. за 1 тис. куб. м, а в II кварталі – із квітня, якщо не вдасться домовитися про продовження цієї ціни, вона може повернутися назад – у межах 400 дол. за 1 тис. куб. м.

У зв'язку з цим ЗМІ інформують, що Україна повертається до обговорення питання реверсної поставки газу з Європи, на сьогодні існує можливість імпорту 6 млн куб. м газу з Угорщини та Польщі і технічні можливості імпорту газу зі Словаччини в найближчі місяці. Теоретично, отримуючи газ зі Словаччини, Україна взагалі може закрити внутрішні потреби в блакитному паливі. У разі якщо прокачування російського газу через українську ГТС у країні ЄС буде продовжено в нинішніх обсягах, то Україна зможе отримувати зі Словаччини 10 млрд куб. м газу на рік. Проблема полягає лише в тому, що угоду про імпорт газу зі Словаччини поки не підписано словацькою стороною.

На думку експертів, у ситуації, що склалася, товарообіг з Росією може впасти на 20 %, якщо не на третину. У 2012 р. на частку Росії припало більше 30 % українського зовнішньоторговельного обороту на суму 51,4 млрд дол. За підсумками 2013 р., істотне – на 12,3 % – падіння обсягів взаємних поставок, до 39,6 млрд дол. Одночасно Росія збільшила обсяги торгівлі з Німеччиною на 2,2 %, до 75 млрд дол. і з Італією – на 17,8 %, до 53,9 млрд дол.

Білорусь, судячи з усього, може значною мірою замінити Україну в сегменті поставок продовольчої продукції на російський ринок. У 2013 р. Білорусь вже стала другим після США експортером м'яса птиці до Росії.

Для порівняння: США постачають 124,8 тис. т, Мінськ – удвічі менше – 60,4 тис., частка України становила лише 25 тис. т.

Кримська криза позначиться і на українській економіці, зокрема стала чинником впливу на курс національної валюти. Значне його послаблення під час протистояння на Майдані Нацбанку вдалося частково повернути назад і стабілізувати ситуацію.

«Якщо не буде якихось екстраординарних дій, наприклад, військових дій в Криму за ініціативою Російської Федерації, то нас чекає принаймні зупинення девальвації гривні. Оскільки у нас на відміну від Російської Федерації фондовий ринок не розвинений, то у нас і немає фактично ніякої реакції на фондовому ринку, і нам це зараз допомогло», – вважає голова Комітету економістів України А. Новак. «Єдиний фактор, який зможе зараз зірвати курс гривні – це безпосередні військові дії. Але загалом найгірше ми вже пройшли, ми вже це все мали і українці вже реалізували максимум своєї паніки», – зазначив експерт.

Аналітик Міжнародного центру перспективних досліджень О. Жолудь передбачає, що ситуація негативно може вплинути і на функціонування урядових установ, зокрема на збір податків у регіонах, які є під іноземною агресією. «Відповідно, це може скоротити загальні бюджетні доходи, що безумовно негативно вплине на економіку в цілому, зокрема і на економіку Автономної Республіки», – вважає він.

Від зменшення надходжень до бюджету в першу чергу постраждають ті верстви населення, які залежать від соціальних виплат, що здійснюються з держбюджету. «Значна частина бюджетних витрат на сьогоднішній день – це різноманітні соціальні трансферти. Зокрема, це якраз виплати пенсійного фонду, який зараз дефіцитний. Якщо ми подивимось, на сьогоднішній день не існує жодного регіону, який би не отримував дотацій з центрального бюджету, відповідно, не є виключенням Автономна Республіка Крим», – сказав О. Жолудь. Нагадаємо, що Автономна Республіка Крим є фінансово самодостатньою лише на 34 %, а місто Севастополь – на 20 %.

Дестабілізувались і торгові відносини між Росією і Україною. Структура зовнішньої торгівлі України не є дуже гнучкою і швидко переорієнтовуватись на інші ринки та інших споживачів вона не може. «Тому скорочення експорту до Росії відповідно може зменшити виробництво. А це означатиме менші прибутки, відповідно і менший податок на прибутки. І менший обсяг виробництва, що означатиме меншу додану вартість, відповідно менший податок на додану вартість, який мають сплачувати підприємства. З точки зору імпорту, скорочення призводить до зменшення притоку мит і ПДВ з імпорту, що також негативно вплине на доходи бюджету», – пояснив аналітик. За даними Росстату та Держкомстату України, частка України в зовнішньоторговельному обороті Росії становить 5,4 % за підсумками 2012 р., тоді як в обороті України частка Росії сягає 29,4 %.

Переорієнтування на інші ринки вимагатиме інвестицій та модернізації виробництва, аби зробити їх товари конкурентноспроможними. «Наприклад, до Російської Федерації так само як і до інших країн СНД, ми постачаємо продукцію транспортного машинобудування. У першу чергу це стосується рухомого складу залізниць. Через те, що попитом наш рухомий склад в інших країнах не дуже користується, то в таких обсягах постачати цей товар на інші ринки ми на сьогоднішній день не можемо – там немає аналогічного рівня попиту на саме таку продукцію. Для того, аби модернізувати цю продукцію, аби вона була конкурентна, наприклад, на європейському ринку чи на ринках якихось інших країн, нам необхідно було б провести додаткові інвестиції в модернізацію цих виробництв. Але грошей на це одразу не знайти і навіть якщо б ці гроші миттєво були знайдені, модернізація теж не відбувається миттєво», – розповів він.

Крім того, аналітик передбачає нову можливість для погіршення ситуації в економіці України. На його думку, залишилися ще певні проблеми, які не повністю проявилися. «Якщо ми повернемося до бюджету, то бюджет 14 січня був ухвалений на занадто високій дохідній базі. І якщо ми подивимось на ситуацію з доходами на січень, коли начебто ще значних проблем не було, вони були недовиконані. І недовиконання по дохідній частині скоріш за все лише погіршаться в лютому – березні. Відповідно це негативно впливає на прості поточні можливості економіки і поточні можливості отримати доходи і, відповідно, зробити якісь видатки», – вважає О. Жолудь. Отримання Україною кредиту МВФ певною мірою має полегшити ситуацію.

«Це пом'якшення того падіння, яке ми маємо. Але це не означає, що падіння не відбудеться. На жаль, воно відбудеться. І, наприклад, та ситуація з імпортом, яка на сьогоднішній день складається як через постанову НБУ № 49, так і через ослаблення гривні, показує, що в нас відбудеться досить істотне скорочення імпорту», – зауважив аналітик. «До того ж треба ще врахувати, що в нас є ціла низка підприємств, які працюють на імпортній сировині чи з імпортними складовими. Відповідно, якщо у нас скоротиться імпорт, у нас скоротиться і виробництво в цілій низці галузей, які користувались імпортними складовими чи імпортною сировиною. Що також негативно вплине на економіку в цілому», – додав він.

«Якщо в нас буде можливість максимально швидко закінчити ці конфлікти, як зовнішні, так і внутрішні, і відновити нормальну роботу усіх установ на всій території України, то в принципі ми зможемо значною мірою погасити негативні впливи цих ефектів, які ми будемо мати принаймні в першому кварталі», – підсумував О. Жолудь. Припинення конфліктів, на його думку, дасть змогу економіці нормально розвиватись і вийти на економічне зростання якщо не в цьому році, то в наступному.

Окремо слід проаналізувати економічні перспективи Криму, які можуть скластися в разі зміни його підпорядкування з українського на російське. Оче-

видно, що у якому б напрямі не розвивалися події в Криму, про курортний сезон на півострові можна забути надовго, вважають оглядачі, оцінки яких різняться лише кількістю років. Водночас курортна галузь у Криму, де майже немає великих підприємств, є ключовою для бюджету як самої автономії, так і для більшості її мешканців, значна частина яких залежать від того, що привезуть до Криму відпочивальники.

Кримський бюджет є традиційно дотаційним, тобто отримає з державної казни більше, ніж туди дає. Утім, прямі дотації із держбюджету в Крим є на порядок меншими, ніж дотації у Донецьку чи Луганську області, де часто кажуть, що саме вони «годують» всю Україну.

Так, згідно з бюджетом на 2014 р., який розробляв і подавав на розгляд парламенту уряд на чолі з М. Азаровим, Крим мав би отримати 121,784 млн грн прямих дотацій з державного бюджету України, Донецька область – 1,235 млрд грн, а Луганська – 1,077 млрд грн.

У 2013 р. прямі бюджетні дотації у Крим становили 116,727 млн грн. Окремим рядком фінансувався Севастополь, який отримав дотацій більше, ніж уся АРК, – 126,824 млн грн.

До цього варто додати субвенції, що виділяються з державного бюджету на розвиток інфраструктури регіонів. У 2013 р. вони становили: на АРК – 31,065 млн грн, на Севастополь – 20,306 млн грн. Крім того, фінансування здійснювалося і через різні цільові програми, гранти та кредити від міжнародних фінансових організацій. Загалом АРК є лише на 34 % фінансово самостійною, а Севастополь – лише на 20 %. Решта додається з державного бюджету України.

Утім, як заявив перший заступник голови Ради міністрів АРК Р. Теміргалієв, Росія готова надати Криму до 5 млрд дол. через інвестиційні проекти і 1 млрд дол. допомоги. Проте не тільки в експертному середовищі, а й у соціальних мережах тим, хто розраховує на російські інвестиції до Криму, радять подивитися на економічну та соціальну ситуацію на інших територіях, що перебувають під «протекторатом» Росії – у Абхазії, Південній Осетії та Придністров'ї. Оглядачі також нагадують, що всю електрику і воду Крим нині отримує з території України.

Російська військова агресія в Криму ставить під загрозу залучення іноземних інвестицій для розробки Чорноморського шельфу та видобутку вуглеводнів. У Міністерстві енергетики України вважають, що з 2017 р. видобуток газу в цьому регіоні може становити до 10 млрд куб. м газу щорічно, а це могло б суттєво знизити залежність України від постачання російського «блакитного палива».

До початку російської окупації компанії Exxon і Royal Dutch Shell планували витратити 735 млн дол. на буріння двох свердловин приблизно за 80 км від південно-західного узбережжя АРК. Найбільший виробник нафти і газу в Італії компанія ENI в минулому році уклала договір про розвідку шельфу

площею 1400 кв. км на схід від Криму, але тепер призупиняє роботу через невизначені умови.

Серед гострих питань, які доведеться вирішувати відокремленому від України півострова, – забезпечення питною водою. Якщо на кілька метрів опустити рівень води в Каховському водосховищі, вона одразу перестане надходити до Криму, і тоді її доведеться купувати в Україні. Точно так само може бути переглянутий діючий нині пільговий тариф на електроенергію.

Серед імовірних ризиків – загроза затяжного військового конфлікту на території України. На засіданні 11 березня Верховна Рада України звернулася до держав-гарантів безпеки України із закликом збереження незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України. Депутати закликали «застосувати усі можливі дипломатичні, політичні, економічні та військові заходи для негайного припинення агресії та збереження незалежності, суверенітету та існуючих кордонів України».

Також народні депутати закликали Росію негайно вивести війська з території України, припинити агресію проти Української держави та гарантувати її територіальну цілісність і незалежність.

Небажання Росії використовувати дипломатичні шляхи врегулювання та оголошення про початок масштабних військових навчань, причому з досить тривожним застереженням про те, що місце проведення буде визначено після їх початку, викликає занепокоєння, що одним з регіонів проведення навчань може бути обрана якась територія України.

За інформацією в. о. міністра оборони України І. Тенюха, біля північно-східного кордону України уже зосереджено 220 тис. військовиків РФ, 1800 російських танків та 400 гелікоптерів. Російські війська перебувають у двох-трьох годинах від Києва, застеріг глава РНБО.

Імовірність того, що протистояння перейде в «гарячу фазу», досить висока, вважає співдиректор програм зовнішньої політики та міжнародної безпеки Центру Разумкова О. Мельник. Можливості використання мирного, дипломатичного розв'язання конфлікту постійно зменшуються.

Експерт нагадав про американські кораблі, які, за даними численних ЗМІ, можуть узяти участь у конфлікті з росіянами. «Один з есмінців (Truxtun) вже знаходиться в Чорному морі. Для авіаносця “Джордж Буш”, який увійшов у порт Анталії, немає необхідності заходити безпосередньо в Чорне море, оскільки його дальність і так дозволяє наносити удари. При цьому потужність одного американського есмінця дозволяє потопити весь Чорноморський флот Росії», – зазначив О. Мельник.

Крім того, експерт розповів про військову допомогу, яку Україна отримує і ще може отримати від Сполучених Штатів. «Україна регулярно отримує військову допомогу від США. Існують дві програми надання військової допомоги, і по кожній з них приблизно 10 млн дол. виділялося на закупівлю військового обладнання (автомобілі Hammer, радіостанції, обладнання, яке

використовувалось або для спільних навчань, або для участі у спільних операціях). Цей розмір військової допомоги США може бути збільшений. Може бути розширена номенклатура допомоги, або збільшена сума. По суті, це не грошова допомога, а саме технічна», – зазначив О. Мельник.

Разом з тим, він назвав військову допомогу Києву одним з важелів нарощування тиску на Росію поряд з політичними й економічними санкціями. «Це ті методи, які повинні були б послати Кремлю потужний сигнал про те, що Захід не збирається здаватися», – додав О. Мельник.

Окремо слід відзначити позицію Туреччини, яка вже оголосила про підтримку кримськотатарського народу. Слід враховувати, що нинішні ВМС Туреччини за своєю потужністю в 4–5 разів перевищують Чорноморський флот Росії, а співвідношення сил у Чорному морі по лінії НАТО – Росія не є на користь останньої і оцінюється приблизно як 5 до 1.

В Україні лунають також заяви про необхідність негайно подати заявку на членство в НАТО. Відповідну угоду вже підготовлено і внесено в парламент. НАТО поки що офіційно не відреагувало на зареєстрований у Верховній Раді законопроект, який передбачає відмову від «позаблокового статусу» і відновлює у списку зовнішньополітичних цілей набуття Україною членства в Організації Північноатлантичного договору. Однак після засідання Ради Росія – НАТО Генсек альянсу А. Фог Расмуссен повідомив, що організація має намір інтенсифікувати відносини з Україною. Рішення, у якій формі, – за українцями. Альянс же має намір підтримувати в нашій країні демократичні реформи, допомагати зміцнювати військовий потенціал і нарощувати оборонні можливості. Навряд чи в нинішній вибухонебезпечній ситуації хтось (як у нас, так і на Заході) готовий всерйоз говорити про негайний вступ України до НАТО. Проте Генсек А. Фог Расмуссен підтвердив: рішення 2008 р. у силі, і Альянс буде готовий прийняти Україну, якщо вона цього захоче й відповідатиме необхідним критеріям.

У разі переходу конфлікту у військову стадію очевидною для всіх стає небезпека повалення системи нерозповсюдження ядерної зброї, що вибудовувалася десятиліттями. Це може стати проблемою планетарного масштабу. Україна, яка відмовилася від третього у світі за величиною ядерного арсеналу, через 20 років наштовхнулася не просто на відмову одного з гарантів її безпеки виконувати свої зобов'язання. Вона жорстоко страждає від збройної агресії цього «гаранта». А отже – це випробування не тільки для України. Це надзвичайно серйозний тест насамперед для США й Великобританії. І якщо ці «важковаговики», котрі також зобов'язалися гарантувати українську безпеку, у стислий термін не відновлять статус-кво, у них більше не буде аргументів для стримування держав-виробників зброї масового ураження – як потенційних, так і реальних.

Конфлікт в Україні несе ще одну серйозну небезпеку. Адже на території нашої країни розміщуються понад 50 об'єктів підвищеної небезпеки – ядерні

реактори, аміако- та газопроводи тощо, у разі катастрофи яких постраждає вся Європа.

РФ має також серйозні ризики, пов'язані з початком військової кампанії. По-перше, активізація сил у західному напрямі роблять уразливою східні кордони Росії, збільшуючи можливість для втручання Китаю на території, де більшість населення – китайці, Японії – на Курильські острови. По-друге, реальних обрисів може набути економічна ізоляція Росії з боку всіх зацікавлених сторін: США з метою не допустити створення ще одного економічного центру у світі, падіння рубля, котирування акцій російських компаній та банків, ЄС з метою залишитись монолітною у політичному і економічному плані силою й зменшити відцентрові тенденції на континенті, Китаю з метою захопити контроль над ресурсами, Японії з метою повернення колишніх територій.

Можливим є також сценарій врегулювання конфлікту завдяки втручання третіх сторін, зокрема застосування санкцій з боку США та ЄС. Вашингтон уже заявив про призупинення переговорів з Росією у галузі торгівлі та інвестицій. Про це йдеться в офіційній заяві Управління торговельного представника США. «Ми призупинили укладення будь-яких двосторонніх торговельних та інвестиційних договорів з урядом Росії, які були спрямовані на досягнення більш тісних торговельних та комерційних зв'язків», – заявив представник управління.

Буде перервано й військове співробітництво, повідомляє Пентагон. Йдеться, зокрема, про військові навчання та візити в порти, а також про планування спільних конференцій. «Ми закликаємо Росію до деескалації конфлікту в Україні, а російські війська у Криму до повернення на свої бази, як того вимагають відповідні угоди по російському Чорноморському флоту», – заявив представник Пентагона Дж. Кірбі.

Євросоюзу доведеться перейти до наступного рівня санкцій відносно Росії, якщо вона не піде на деескалацію напруженості у своєму вторгненні в Україну. Про це заявив міністр закордонних справ Німеччини Франк-Вальтер Штайнмайер.

На такі кроки ЄС піде, якщо під час переговорів Росія не погодиться на перехід до міжнародного формату підготовки деескалації. Другий рівень санкцій передбачає введення обмежень на поїздки на територію ЄС осіб, відповідальних за нинішню кризу навколо України і заморожування їх активів, наявних у Європейському Союзі.

Крім того, Єврокомісія перенесла терміни з використання російським «Газпромом» газопроводу OPAL. Про це повідомила офіційний представник Єврокомісії С. Бергер. За її словами, відповідна домовленість є з урядом Німеччини. Представник Єврокомісії пояснила, що продовження термінів пов'язане з проясненням додаткових технічних деталей, необхідних для прийняття рішення. С. Бергер додала, що сторони мають намір врегулювати проблему в найко-

ротші терміни. При цьому вона також повідомила, що Єврокомісія продовжує дотримуватися мети організації технічної робочої групи для вивчення юридичних і технічних питань щодо газопроводу «Південний потік».

«Ми, з нашого боку, готові до цього, і ми отримали від держав-членів політичний мандат, щоб просуватися вперед. Тим не менш, необхідно брати до уваги загальний розвиток відносин між союзом і Росією», – пояснила вона, зазначивши, що підписання угоди може затриматися. Крім того, С. Бергер уточнила, що мається на увазі політична ситуація, тому що технічні питання не викликають проблем.

Експерти також визначили можливі подальші інструменти впливу та можливі дії США:

1) застосовуватимуть дипломатичні та економічні санкції, збільшуючи міжнародну ізоляцію РФ (бойкотування міжнародних політичних заходів за участю РФ, тиск на бізнес-еліту Росії, гра на міжнародних ринках проти російських компаній). Мета – створення загрози економічного знищення РФ;

2) збільшення фінансування протестних кампаній, спрямованих на повалення режиму Путіна, подальша підтримка опозиційних сил (Народний Альянс Навального) на тлі несприйняття населенням Росії військової інтервенції проти «братського» українського народу;

3) загострення ісламського фактора: підтримка активності мусульманських радикальних організацій, сепаратистських настроїв мусульманських суб'єктів федерацій (Татарстан);

4) після зменшення напруження в російсько-українських відносинах – ініціація ПДЧ Україна – НАТО.

Інструменти впливу і можливі дії ЄС:

1) активізація співпраці з українським урядом з метою розширення споживчого ринку, перетворення України на «європейський Китай» – перенесення виробництва на територію України. У випадку приєднання України до ЄС – надзвичайне збільшення інвестицій з Китаю (відновлення «Великого Шовкового шляху»). Інструменти: фінансова, технічна, гуманітарна, військова допомога Україні;

2) за результатами моніторингу місій ООН, РС, ОБСЄ, ЄС визнати військово інтервенцію з боку РФ для застосування економічних і політичних санкцій проти РФ;

3) збільшення впливу над внутрішньою політичною ситуацією в Україні, засудження окремих політиків і політичних партій (праворадикальних сил, до яких відносять у тому числі ВО «Свобода») через існування внутрішніх проблем всередині ЄС (активізація європейських праворадикальних партій на тлі неефективної міграційної політики і збільшення чисельності неєвропейського населення в ЄС. Цей фактор підсилюється в контексті виборів у Європарламент, що відбудуться в травні 2015 р.);

4) вимагатимуть дотримання територіальної цілісності України.

Інструменти дії Китаю:

1) збільшення політичного впливу на східні території РФ, зацікавлений у послабленні економічної і політичної ваги РФ у світі;

2) зацікавлений у збереженні територіальної цілісності України, оскільки АР Крим знаходиться в зоні стратегічних інтересів Китаю як частина китайського проекту Великого Шовкового шляху.

Необхідні кроки України:

1) максимально знизити ризики використання сили проти російських військових;

2) продовжувати активні дії для отримання гарантій безпеки і територіальної цілісності з боку США, ЄС й особливо – Великої Британії;

3) продовжити переговори з Туреччиною як членом НАТО, яка зможе стримувати агресію РФ на півдні України;

4) активно проводити інформаційні кампанії в Харківській, Донецькій, Луганській областях щодо подій в АР Криму, діяльності уряду, міжнародних місій із залученням провідних українських ЗМІ, активності місцевих політиків.

Утім, основним завданням для української дипломатії наразі є відновлення прямого діалогу Київ – Москва. З огляду на це, посилення власних переговорних позицій та визначення адекватного переговорника з української сторони є сьогодні одним із ключових завдань України. У жодному випадку такими переговорниками не можуть бути дискредитовані особи, які мають політичний чи меркантильний інтерес використання конфлікту у власних цілях.

Забезпечення сильної національної переговорної позиції є ключовим завданням для України. Ця позиція має ґрунтуватися на найвищому рівні боєздатності армії, мобілізації та інвентаризації сил, контролі над усіма областями країни, «консенсусі еліт» щодо основних питань функціонування країни до врегулювання ситуації. Україна має запропонувати широкомасштабний документ щодо врегулювання конфлікту, який може стати основою довготривалого європейського устрою.

Російська агресія стала найбільшим випробовуванням для сучасної України. Водночас вона надала нам унікальний шанс переглянути існуючу архітектуру європейського устрою, де Україні до сьогоднішнього дня було відведене неналежне місце.

Водночас для України спільна загроза з боку зовнішнього агресора виявилася найпотужнішим інструментом консолідації суспільства. Залишки «совка» стрімко вилітають зі свідомості колишніх радянських підданих, які нині перетворюються на громадян демократичної європейської країни. Опитування, проведене 9 березня українським телеканалом «1+1», дало абсолютно феєричний результат: вступ України в ЄС підтримало 77 %, вступ до НАТО – 70 %. Лідер Росії домігся результату, для досягнення якого у нової української влади в мирний час пішли б довгі роки.

Н. Вербицька, власкор СІАЗ НБУВ

Політичні сценарії для Ю. Тимошенко

Одним із прогнозованих результатів Майдану стало звільнення з ув'язнення экс-прем'єра Ю. Тимошенко. Звістка про це вмить облетіла країну й стала топ-новиною в усіх світових засобах інформації. «Юлія Тимошенко і мрії не могла про більш ефектне повернення в українську політику, аніж те, яке сталося, – написала The Times. – Але це не означає, що вона може сприймати як само собою зрозуміле своє повернення до керівництва партією, не кажучи вже про керівництво країною».

Цю тезу підтвердили вже перші години перебування Ю. Тимошенко на волі. Виявилось, що, провівши за ґратами два з половиною роки, экс-прем'єр вийшла з в'язниці в зміненій країні, з істотно іншими запитами на політичних лідерів. Характерною в цьому контексті стала ситуація в аеропорту «Жуляни», де представники «Самооборони» нагадали экс-прем'єру, хто саме виборював нову Україну на Майдані, і попросили не забувати про це.

Без особливого ентузіазму зустріли повідомлення про звільнення Ю. Тимошенко на Майдані, куди лідер «Батьківщини» прибула пізно ввечері. Виступ Ю. Тимошенко перед «майданівцями», який тривав близько 10 хв, виглядав не досить вдалим. Ю. Тимошенко, зокрема, заявила, що вона вважає Майдан єдиною гарантією того, що політики будуть чесними, і що він не повинен розходитися, поки в Україні не оберуть нового Президента.

Ю. Тимошенко також заявила про формування нового уряду з урахуванням думки Майдану й попросила громаду згуртуватися заради цілісності України. Вона вибачилася перед мітингувальниками за всіх політиків України, зазначивши, що «до сьогодні всі політики були не варті вас».

Утім, після виступу Ю. Тимошенко люди на Майдані висловлювали своє, подекуди неоднозначне, ставлення безпосередньо до экс-прем'єрки, а також її спадку на верхівці української політики. Думки щодо перспективи її повернення до активної діяльності також дещо розділилися. Поширеними в суспільній думці є побоювання повторення 2004 р., адже сьогодні, після «імунізації» «помаранчевою революцією» люди зважають не на гарні слова, а на конкретні справи.

З перших хвилин виступу Ю. Тимошенко на сцені Майдану ділитися своїми враженнями почали користувачі в соціальних мережах. «Коли я дізнався, що випустили Тимошенко і вона попрямувала на Майдан, у мене було дуже дивне відчуття. З одного боку, я радий, що її випустили. З іншого – коли я подивився на сцену Майдану – я побачив одній й ті ж самі обличчя (Луценка, Тимошенко, Порошенка, Турчинова тощо). Мені спала думка: головне, щоб ця революція не повернула нас в 2004–2010 роки. Не за них вмирили люди,

не за Тимошенко, не за Яценюка і не для того, щоб вони після перемоги знову сіли за владні крісла. Яка є гарантія, що вони не візьмуться за старе?» – звучало в соцмережах.

Реакція Майдану на виступ Ю. Тимошенко, під час якого її кілька разів переривали, і коментарі з приводу її виступу в соціальних мережах дали підстави припускати, що громадськість не надто хоче бачити Ю. Тимошенко на перших ролях у політиці.

Р. Оліфант з британського «Телеграф» підсумував реакцію Майдану на Ю. Тимошенко таким чином: «Неоднозначна зустріч Тимошенко сьогодні. Багато аплодисментів на словах про покарання снайперів. І лише скромні оплески наприкінці промови».

Редактор видання «Українська правда», відомий журналіст-розслідувач С. Лещенко у своєму Facebook зазначив, що наразі «не черга Тимошенко керувати країною». Журналіст прямо вказав на результати свого розслідування, які вказують на корупційний зв'язок Ю. Тимошенко з экс-прем'єр-міністром України П. Лазаренком. «У мене є такі ж документи, які знайшли сьогодні у Межигір'ї – тільки там ідеться про платежі Тимошенко Лазаренку. Не 100 гривень вона йому заплатила, а 100 мільйонів доларів – мінімум. У мене є відеосвідчення агента ФБР про те, що Тимошенко була посібницею Лазаренка та платила йому хабарі. У мене є пачка платіжок Тимошенко до Лазаренка і є зізнання партнерів Тимошенко. І не треба розповідати, що бізнес у 1990-х неможливо було робити інакше. Платити хабарі, як і займатись бізнесом – це вільний вибір кожного, – зазначив журналіст. – Хай Тимошенко буде вільна, хай займається бізнесом чи благодійністю, буде директором музею “Межигір'я”, але не Президентом».

Вихід Ю. Тимошенко з в'язниці супроводжувався рядом її поспішних заяв, які спричинили бурхливу дискусію щодо її подальшої політичної кар'єри. Зокрема, про свій намір взяти участь у позачергових виборах Президента Ю. Тимошенко заявила ще в аеропорту Харкова, про що в прямому ефірі повідомили кореспонденти російського телеканалу Life news.

Однак уже наступного дня, вочевидь, зважаючи на неоднозначне сприйняття посилив экс-прем'єра до суспільства, адвокат Ю. Тимошенко С. Власенко в ефірі телекомпанії «Україна» повідомив, що вона не робила заяв про намір балотуватися в Президенти. «Хтось поширив заяву про те, що нібито Юлія Володимирівна заявила, що вона йде балотуватися в Президенти. Це не відповідає дійсності. Такої заяви не було», – сказав С. Власенко.

23 лютого прес-служба Ю. Тимошенко повідомила, що экс-голова уряду не планує брати участі в президентських виборах наприкінці травня 2014 р. Водночас депутат фракції ВО «Батьківщина» С. Соболєв повідомив, що кандидатура Ю. Тимошенко не розглядається на посаду голови нового уряду. Про це попросила сама Ю. Тимошенко. «Для мене стала сюрпризом інформація про те, що мене пропонують на посаду Прем'єр-міністра України. Це питання зі

мною ніхто не погоджував і не обговорював. Дякую за повагу, але прошу не розглядати мою кандидатуру на пост глави уряду», – передала слова Ю. Тимошенко прес-служба ВО «Батьківщина».

У мережі Facebook новина про звільнення Ю. Тимошенко фактично відсунула на другий план повідомлення про відсторонення В. Януковича з президентської посади. Причому в більшості коментарів висловлювалося відверте небажання поновлення участі Ю. Тимошенко в політиці. Присутня у Facebook інтелектуальна частина Майдану прагне якісного оновлення політики й не сприймає «політичної гри» екс-прем'єра. Характерним у цьому випадку є вислів М. Найєма у Twitter: «Багато хто з нас щиро зрадив тому, що Юлія Тимошенко вже не сидить у в'язниці. Але давайте чесно скажемо один одному: бажаючих знову бачити її в політиці залишилось небагато. Вона може бути символом репресій доби часів Віктора Януковича, прикладом стійкості, почесним лідером своєї партії – ким завгодно, але не діючим політиком. Юлія Тимошенко має залишатись у минулому, з яким ми так болісно прощались. Надто дорого ми за все заплатили, щоб іще раз спробувати стати на ті самі граблі. З усією повагою».

Безпосередньо на Майдані 23 лютого було влаштовано акцію проти повернення Ю. Тимошенко в політику. За словами учасників акції, вони стояли на Майдані й добивалися перемоги не заради Ю. Тимошенко й не задля її повернення в політику, а з метою зміни всієї системи державного управління. Активісти, які розгорнули плакати «Юлі – волю, а не владу!», виходили з того, що результатом усунення В. Януковича має стати побудова принципово нової України як держави й суспільства.

Досить категоричні вимоги недопущення Ю. Тимошенко до продовження політичної кар'єри з'явилися водночас у соцмережах і в ЗМІ. Зокрема, люди, які вважають, що Ю. Тимошенко має піти з української політики й не займати жодної державної посади, створили у соцмережі Facebook спільноту «Юлія, досить – No Tymoshenko». Було оприлюднено звернення, яке пояснює створення відповідної спільноти. «Ми, громадяни України й активісти Майдану, вважаємо, що Юлія Тимошенко має піти з української політики та не займати жодної державної посади. Чому? Бо Україні потрібна нова система влади без корупції. Юлія Тимошенко – представник старої системи і старої генерації політиків. Вона брала участь у корупційних схемах – як мінімум давала багатомільйонні хабарі Павлу Лазаренку, про що є докази у журналіста “Української правди” Сергія Лещенка. Стиль життя Тимошенко до ув'язнення абсолютно не відповідав рівню задекларованих доходів, що промовисто натякає на корупційні надходження».

Юлію Тимошенко посадили до в'язниці несправедливо за надуманим обвинуваченням. Це була розправа Віктора Януковича із політичною опоненткою. Але є багато епізодів діяльності Юлії Тимошенко, у яких можна запідозрити корупцію, і які досі не розслідувалися. Ця діяльність може бути приводом для

розслідувань, суду і нового ув'язнення Юлії Тимошенко. Найкращий варіант консенсусу між Юлією Тимошенко та українським суспільством видається таким: Юлія Тимошенко не обіймає жодну державно-адміністративну посаду і не балотується на виборні посади; нова реформована система правосуддя України не розслідує минулу діяльність Юлії Тимошенко, а всі статки, що перебувають у її власності на момент звільнення (22.02.2014), амністуються і легалізуються незалежно від джерел набуття.

Юлія Тимошенко може прислужитися українському народові, займаючись громадською або благодійною діяльністю, якщо забажає. Але аж ніяк не політичною. Якщо Юлія Тимошенко уникне активної участі в українській політиці, у неї є шанс увійти до історії України у якості позитивного і мудрого героя, здатного пожертвувати особистими інтересами заради суспільного блага. Це буде початком люстрації (очищення), чого вимагають активісти Майдану та громадяни України».

Загальнонаціональний телеканал «1+1» поширив щодо Ю. Тимошенко дискредитуючу її інформацію, висвітливши приватне життя її дочки. Друковані ЗМІ опублікували фото замиського будинку в одному з найпрестижніших місць на околиці столиці, де нині проживає донька экс-прем'єра. Аргументами, спрямованими проти безпосередньо Ю. Тимошенко, стали все ті ж приклади вже майже 20-річної давнини про сумнівні бізнесові операції й корупційні дії в співпраці з П. Лазаренком.

Директор Інституту євроатлантичного співробітництва політолог О. Сушко запропонував певні кроки для того, аби Ю. Тимошенко не повернулася до високих державних посад в Україні. Перш за все, за словами політолога, необхідно зробити максимально репрезентативне звернення до Ю. Тимошенко з проханням-вимогою утриматися від висунення своєї кандидатури на найвищі державні посади. «А також є потреба у паралельному розгортанні громадського тиску, який переконав би її дослухатися до такої вимоги», – написав він.

Академік Академії наук вищої школи України, доктор політичних наук, професор ПНУ ім. В. Стефаніка та Університету ім. Я. Кохановського (Польща) І. Монолатій наголосив, що повернення в політику Ю. Тимошенко означатиме як ціннісний конфлікт для суспільства, так і конфлікт інтересів для політикуму, зокрема опозиційного дотепер табору. Її повернення в президентську кампанію безперечно змусило переглянути свої шанси на перемогу всіх претендентів на пост Президента. Як політична фігура вона й надалі є однією з впливових на українській шахівниці, однак не найвпливовішою. У її особі експерт вбачає істотні застереження громадянського суспільства щодо ефективності політичної системи України, адже її дотеперішня діяльність, як і діяльність экс-президента В. Ющенка, і є тими безпосередніми каталізаторами, які теж призвели до узурпації влади в країні й трагічних подій на Майдані.

Відповідаючи на питання, чи зможе Ю. Тимошенко з огляду на нові правила гри в Україні повернути собі позиції одного з найвпливовіших політиків

країни, І. Монолатій зауважив, що Ю. Тимошенко ще до формального звільнення з незаконного ув'язнення розпочала спроби щодо повернення собі позицій політика № 1 в Україні. Щоправда, зробити це, на його думку, буде важко: і через напружену ситуацію в нашій країні, і через різноманіття електоральних уподобань українських громадян. Нова держава, яка постала на крові українських борців за волю, потребує нового національного лідера – необтяженого «політичним угодовством» з владою, морального авторитета для всієї нації, який зміг би об'єднати людей у цій складній історичній добі України, вважає експерт. Тому Ю. Тимошенко ще належить позмагатися за свій статус як реального політика.

Цілком слушною, на думку І. Монолатія, є думка про те, що Ю. Тимошенко нині має бути поза активною політикою, оскільки вже виросло нове покоління, якому треба дати дорогу. «Найкращий вихід для політиків штибу Ющенка і Тимошенко – писати спогади, створювати благодійні фонди і т. д. Великою мудрістю для Ю. Тимошенко було б подякувати всім, хто її підтримує як політика, але заявити, що в цих умовах буде відповідальнішим підтримати як морально, так і політично нових лідерів. Це дасть змогу говорити про Ю. Тимошенко як про відповідального політика, який прагматично оцінює ситуацію і свої шанси».

Оскільки революція обійшлася без Ю. Тимошенко, єдиним вагомим внеском лідера «Батьківщини» в повалення режиму В. Януковича, в основному, залишається її безкомпромісність, яка декларувалася в листах-відозвах з харківської лікарні й зводилися до двох слів «Жодних переговорів».

У середині лютого ключовою темою для обговорення в українській політиці стала ймовірна зустріч з ув'язненою лідеркою «Батьківщини» тодішнього голови Адміністрації Президента А. Клюєва. Уперше про цю зустріч повідомили 11 лютого, хоча достовірність цього повідомлення спростовували як опозиційні представники, так і провладні політичні сили. Зрештою, інтернет-видання «Українська правда» з'ясувало, що А. Клюєв таки їздив у Харків на зустріч з Ю. Тимошенко 26 січня. За даними журналістів видання, які проаналізували заявки центральної диспетчерської служби «Укрероруху», літак, що належить компанії А. Клюєва, здійснив чартерний рейс за маршрутом Київ – Харків. За даними видання, А. Клюєв запропонував опозиціонерці спільне голосування за нового Прем'єр-міністра А. Яценюка в обмін на вивезення її на лікування в Німеччину. Крім того, А. Клюєв нібито обіцяв змінити запобіжні заходи для всіх затриманих і почати роботу комісії з підготовки нової редакції Конституції.

За іншими даними, влада нібито запропонувала своїй головній «заручниці» звільнення з-під варті вже в березні в обмін на підтримку її соратниками у Верховній Раді кандидатури А. Клюєва на посаду Прем'єра, створення парламентської коаліції на базі фракцій правлячої Партії регіонів і опозиційної «Батьківщини», а також повернення до Конституції зразка

2004 р. Проте лідер «Батьківщини» від такої угоди категорично відмовилася. «План Тимошенко полягає в тому, щоб виторгнути у Януковича дострокові президентські вибори, взяти в них участь і виграти вибори. Очевидно, що завершення революції Тимошенко розглядає саме під таким кутом зору – остаточної і безповоротної перемоги над Януковичем» – ці слова політолога В. Карасьова фактично підтвердила й сама екс-прем'єр. В інтерв'ю тижневику «Дзеркало тижня» Ю. Тимошенко заявила, що єдина можлива тема переговорів опозиції з В. Януковичем, у яких готова взяти участь і вона, – «умови його відходу з посади глави держави».

На думку аналітиків, імовірні переговори влади із засудженою мали на меті сформувати частково опозиційний уряд, який міг би отримати доступ до настільки необхідних Україні західних кредитів. Торкаючись цієї теми, екс-прем'єр заявила «Дзеркалу тижня»: «Я прошу міжнародні фінансові установи не надавати ні копійки фінансових ресурсів новому-старому уряду Януковича, тому що ці гроші будуть спрямовані на корупцію і посилення диктатури. Я закликаю Захід не фінансувати кривавий режим».

12 лютого Ю. Тимошенко вперше за тривалий час дали дозвіл на зустріч із керівництвом «Батьківщини». За її результатами оголосили, що опозиція не має наміру брати участі у створенні нового уряду. Замість цього, на Майдані буде оголошено склад альтернативного Кабінету Міністрів, до якого увійдуть тільки опозиціонери. Колишній Прем'єр-міністр також висловила протиповорот до Конституції 2004 р., яка передбачає парламентсько-президентську форму правління, як важливого компромісу для врегулювання політичної кризи в країні. «Опозиція хоче збалансувати повноваження Верховної Ради, уряду та Президента, а Янукович планує змінити Конституцію для забезпечення гарантій його влади на випадок програшу на чергових президентських виборах 2015 р. Це діаметрально протилежні цілі», – пояснила Ю. Тимошенко.

Позиція Ю. Тимошенко дала привід вважати, що, незважаючи на перебування в ув'язненні, вона знову стала грати роль лідера опозиції, фактично звинувативши А. Яценюка, В. Кличка та О. Тягнибока в тому, що вони ігнорують заклики Майдану й діють за сценарієм влади.

Отже, навіть події трьох останніх місяців не змогли нівелювати «чинник Тимошенко» в українській політиці, констатує тижневик «Коментарі». Водночас слід розуміти, що потреба в Ю. Тимошенко сьогодні – не результат її досягнень, а результат ряду коливань, зволікань, невдач і провалів тих політичних фігур, які з 2012 р. уособлювали собою українську опозицію. А. Яценюк, В. Кличко, О. Тягнибок, П. Порошенко і Ю. Луценко вакантне місце «символу революції» й самі зайняти не змогли, і зростанню нових лідерів не сприяли. У постреволюційній Україні Ю. Тимошенко залишається лідером «Батьківщини» і висунутим на з'їзді цієї політичної сили кандидатом у Президенти України. Багато хто вважає, що у Ю. Тимошенко є досить довгий

політичний бекграунд для того, щоб хоч якоюсь мірою вважатися «новим обличчям» або носієм нових ідей. Можна також напевно стверджувати, що два з половиною роки ув'язнення змінили Ю. Тимошенко.

Як зазначають «Коментарі», Ю. Тимошенко до певного моменту була найгнучкішим і найдинамічнішим політиком (залишаючись при цьому в рамках популістського тренду). Вона вміла вчитися на своїх помилках і робити висновки. До незаперечних переваг Ю. Тимошенко можна віднести: у публічній політиці – колосальну харизму і вміння грати на емоціях мас; у неспублічній – уміння створювати дуже парадоксальні політичні і фінансові союзи. Ю. Тимошенко прекрасно розуміє й орієнтується в тому, як працювали в Україні «схеми й потоки» від початку 1990-х років і до моменту, поки всі «потічки» не злилися в «межигірське море».

Лідер громадського руху «Третя українська республіка» Ю. Луценко вважає, що экс-прем'єр Ю. Тимошенко – «сильний лідер, якого потребує країна». «Вона не ідеальна, і суспільство пам'ятає її помилки. Але вона – той самий термінатор, який потрібен, щоб покінчити з системою, – стверджує Ю. Луценко. – Політика – це театр, де більшість акторів грають для спонсорів. Юля грає для публіки. Вона, як ніхто інший розуміє, чого хочуть люди. Зараз вона поїде лікуватися до Німеччини, потім буде готуватися до передвиборної кампанії. Я залишаюся її другом і союзником».

Незважаючи на відмову від посади Прем'єр-міністра, очевидно, що Ю. Тимошенко безперечно впливатиме на роботу Кабміну через близьких до неї його членів. Як відомо, новим очільником силовиків став глава харківської «Батьківщини» А. Аваков, паливне відомство очолив Ю. Продан, який уже очолював його у 2007–2010 рр., за часів прем'єрства Ю. Тимошенко. Мін'юст і Мінфін – теж за представниками «Батьківщини» – відомства очолили П. Петренко та О. Шлапак відповідно. Керівником Нацбанку став також представник «Батьківщини» – С. Кубів. Ще одне важливе міністерство – Мінсоцполітики очолила Л. Денисова, яка вже керувала цим відомством раніше. Таким чином, можна говорити, що цей уряд певною мірою – уряд Ю. Тимошенко.

Звісно, вирішальну роль у формуванні подальшої політичної кар'єри Ю. Тимошенко відіграватиме особистісний фактор. Знаючи прагнення Ю. Тимошенко до лідерства, практично неможливо повірити в те, що вона просто піде з політики. Підтвердженням цього є її активне включення у політичні процеси відразу після звільнення з ув'язнення. Уже наступного дня після виходу на волю Ю. Тимошенко провела кілька зустрічей з послами.

Відомо також про її присутність на засіданні РНБО щодо ситуації в Криму. За інформацією ЗМІ, саме Ю. Тимошенко взяла на себе роль миротворця й «на підтвердження своїх потенцій» подзвонила В. Путіну. Після їхньої розмови з'явилося повідомлення про те, що президент РФ погодився на переговори в Москві, причому його умовою начебто була участь у них Ю. Тимошенко.

У цьому контексті журналіст ТВі, у недавньому телеведучий «Голосу Америки» А. Годованець на своїй сторінці у Facebook не виключає сценарію, коли найближчими днями саме Ю. Тимошенко почне переговори з В. Путіним про стабілізацію ситуації в Криму і домовиться з ним про нормалізацію ситуації. А. Годованець припускає, що комбінація в Криму була розіграна для Ю. Тимошенко, адже з огляду на різке падіння її рейтингу й навіть несприйняття суспільством її персони Ю. Тимошенко потрібен був сильний аргумент – чому саме вона повинна очолити Державу Україна. А врегулювавши з В. Путіним конфлікт у Криму, вона цей аргумент таки отримує.

Побічним підтвердженням імовірності балотування в Президенти Ю. Тимошенко стала заява А. Яценюка про його відмову від участі в президентській кампанії, яка могла означати тільки одне – від «Батьківщини» в Президенти буде йти Ю. Тимошенко.

Водночас певні висновки щодо політичних ставок Кремля в Україні можна зробити, виходячи з прес-конференції В. Януковича в Ростові-на-Дону. Зокрема, очевидно є незацікавленість Росії у Януковичі-президенті. У протилежному випадку прес-конференція відбувалася б у Москві, а сам В. Янукович не заявляв би, що так і не бачився з російським президентом.

Тож не виключено, що В. Путін тепер ставить на Ю. Тимошенко як на людину, з якою він готовий працювати й будувати відносини. Залишилося тепер лише переконати українців, що Ю. Тимошенко – саме той Президент, який потрібен цій державі.

Сьогодні президент Росії В. Путін розраховує на повернення у велику політику Ю. Тимошенко, заявила народний депутат І. Богословська в ефірі програми «Шустер LIVE». «Путін грає не на Януковича, він грає в Тимошенко, і дуже серйозно. Ще два чи три тижні тому всім судам України був даний указ згорти всі справи щодо Юлії Тимошенко. Готувалося рішення Конституційного Суду про те, що Тимошенко має право брати участь у президентських виборах. Тобто насправді ця конструкція розроблялася, і Путін грає в цю гру», – зазначила І. Богословська.

Експерти зі свого боку погоджуються з тезою про те, що повернення лідера «Батьківщини» у велику українську політику відображає запит зовнішньополітичних гравців. В. Карасьов, зокрема, вважає, що Ю. Тимошенко можуть надати підтримку як Брюссель і США, так і Росія.

У неділю, 2 березня, Ю. Тимошенко звернулася до українського народу з приводу ситуації в Криму. Ю. Тимошенко озвучила п'ять пунктів, які, за її словами, мають вселяти впевненість і спокій в українців. «По-перше, у цьому протистоянні з Росією ми не самотні. У 1994 р. Україна підписала Будапештський меморандум із США, Великобританією та Росією про надання нам гарантій повної безпеки в обмін на нашу відмову від ядерної зброї. Росія сьогодні грубо порушила свої зобов'язання та вторглась на нашу територію. Але я впевнена, що США та Великобританія ніколи не порушать цей Меморандум

і всіма можливими силами надійно захистять мир в Україні. В. Путін добре розуміє, що, оголошуючи війну нам, він оголошує її в тому числі й гарантам нашої безпеки, а саме США та Великій Британії», – запевнила вона.

Ю. Тимошенко закликала «не сіяти паніку та нестабільність в нашій власній країні. Це те, чого прагне агресор. Наша головна зброя сьогодні – це саме спокій. Росія не піде на збройну війну з усім світом, і тому сьогодні іде не війна зброї, а війна нервів та інтелекту. Ми мусимо виграти цю війну, і ми її виграємо».

Лідер «Батьківщини» попросила українців ні за яких обставин не підтримувати фальшивих мітингів у східних регіонах і в Криму, не приходити на них, бо це сьогодні зброя агресора. «Ми негайно мусимо стати повноправною частиною західного демократичного співтовариства – це буде надійним захистом від російського агресора. Тому ми саме зараз мусимо стати частиною об'єднаної Європи, підписавши Угоду про асоціацію з Європейським Союзом. Ми почнемо процес інтеграції в структури безпеки демократичного світу, щоб раз і назавжди захистити себе від військових загроз Росії. Сьогодні наша спільна команда веде цю роботу з лідерами світу», – повідомила Ю. Тимошенко.

«Російська агресія об'єднала Україну, об'єднала наш народ. Ми єдині сьогодні як ніколи. І ми вистіймо! Століттями ми виборювали нашу незалежність і нікому не віддамо її зараз. Я переконана, що український народ перемогти неможливо! Окремо звертаюся до всіх військовослужбовців, до тих, хто зараз захищає нас. До хлопців з військової частини у Перевальному, Феодосійського батальйону морської піхоти, до всього особового складу Військово-морських сил України, до всіх хлопців, які зараз проходять перевірку на мужність і витримку. Наші рідні, ми з вами разом, ми пишаємося вашою мужністю», – звернулася Ю. Тимошенко.

В інтерв'ю телеканалу CNN вона сказала, що якщо у важкі часи українців залишать один на один з Росією і дадуть змогу їй забрати Крим, то зміниться ситуація не тільки в Україні, а й в усьому світі. «Ми змушені будемо погодитися з тим, що в XXI ст. одна країна-агресор може порушувати всі міжнародні угоди і забирати території там, де їй це сподобається», – сказала екс-прем'єр, зазначивши, що цього не можна допустити. Якщо не спрацюють дипломатичні інструменти, не приведуть ні до чого переговори й особисті відносини з В. Путіним, то світова спільнота повинна переходити до більш серйозних заходів, резюмувала Ю. Тимошенко.

За оцінкою директора компанії «Слободчук і партнери» політолога С. Слободчука, Ю. Тимошенко в президентських виборах має шанси отримати найбільші бонуси: «Фракція “Батьківщини” – основа для депутатської більшості. Спікер – Турчинов. Голос “Батьківщини” буде вирішальним при формуванні Кабінету Міністрів. Якщо на посту Президента – представник тієї ж партії, то система замикається».

Експерт навів таку історичну аналогію. У Франції в 1981 р. президентські вибори виграв Ф. Міттеран, і до 1986 р. країна функціонувала як президентська республіка, формально будучи президентсько-парламентською: соціалістична більшість у парламенті, соціалістичний уряд і президент – соціаліст, він же – глава Французької соціалістичної партії. У 1986 р. вибори виграли голлісти на чолі з Ж. Шираком, і Ф. Міттерану довелося погодитися на призначення Ж. Ширака прем'єр-міністром. Тому з 1986 до президентських виборів 1988 р. Франція жила як парламентсько-президентська республіка.

«Тому якщо партії “Батьківщина” вдасться зайняти всі ключові пости, то Ю. Тимошенко, навіть не займаючи формально ніяких посад, може стати керівником України в моделі президентської республіки. Навіть суперпрезидентської. Простежується аналогія з В. Януковичем: одна політична сила, вірніше людина і його оточення, керували всіма гілками влади», – стверджує С. Слободчук.

Директор Інституту глобальних стратегій В. Карасьов констатує, що рейтинг Ю. Тимошенко нині вищий, ніж у трьох лідерів опозиції. «Майдан – точно не на стороні трійки, – упевнений політолог. – Але “вищий” не означає “достатній для перемоги”. Її привітальна промова на Майдані неодноразово переривалася криками не найбільшого компліментарного змісту, що підтверджує не безумовну підтримку екс-прем'єра з боку вулиці».

Соціологічне опитування компанії «Социс», яке було проведене в період з 17 по 26 січня 2014 р. по всій території України, показало, що на той момент до трійки лідерів президентського рейтингу входили В. Янукович, В. Кличко й П. Порошенко. Зокрема, кандидатуру В. Януковича підтримало б 19,8 %, В. Кличка – 19,1 %, а П. Порошенка – 10,5 % виборців. А. Яценюк отримав би 6,3 % голосів виборців, О. Тягнибок – 3,6 %.

Близько третини виборців заявили тоді, що не знають, за якого кандидата віддали б свій голос і чи взагалі прийшли б на вибори. За умови включення до виборчого списку кандидатури Ю. Тимошенко (відповідно виключення зі списку А. Яценюка) голоси українців розподілилися б таким чином: В. Янукович – 20,4 %, другу позицію розділили В. Кличко і Ю. Тимошенко – 14,8 і 14,6 % відповідно. П. Порошенка підтримало б 9,0 % виборців, П. Симоненка – 4,0 %, О. Тягнибока – 3,2 %.

Зазначимо, що опитування проводилося ще до кривавих подій лютого 2014 р. у Києві. Тому його результати нині можуть сприйматися хіба що як джерело для подальшого аналізу. Уже найближчі кілька тижнів ми побачимо перші соціологічні рейтинги з Ю. Тимошенко й без В. Януковича.

Утім, політолог П. Карайченцев досить невисоко оцінює можливість екс-прем'єр-міністра показати хороший результат під час нинішньої президентської гонки. «У Ю. Тимошенко є дві проблеми – вкрай низький рейтинг популярності. За нинішній короткий час істотно наростити його вона не зможе, ад-

же на Майдані з'явилися нові герої. А також у неї дуже високий рівень недовіри серед простих українців. Якщо все ж вона візьме участь у виборах – її результат буде не вищий четвертої-п'ятої позиції», – вважає П. Карайченцев.

Отже, поки що складається враження, що Ю. Тимошенко вирішила не поспішати з відповіддю на актуальне для всіх питання: на яку посаду вона претендує в новій системі влади. Якби Ю. Тимошенко була лідером революції, вона б, не сумніваючись, узяла на себе будь-яку відповідальність. Але наразі доречною і вчасною виглядає прийнята нею пропозиція про продовження лікування в німецькій клініці «Шаріте». Відмова від такого лікування завдала б непоправного удару по репутації Ю. Тимошенко: її хвороба з моменту арешту й до самого Майдану залишалася темою № 1 у не такому вже й великому списку опозиційних меседжів.

Від пропозиції очолити уряд Ю. Тимошенко відмовилася публічно. Про те, що президентські амбіції – справа ще невирішена, заявив С. Власенко. Однак, незалежно від того, балотуватиметься Ю. Тимошенко чи ні, перше завдання, яке їй доведеться вирішити, це легітимізація в політиці шляхом пошуку унікальної ніші для себе як виразника певного суспільно-політичного запиту. Її подальша політична кар'єра залежатиме від мудрості відмовитися або мужності погодитися на роль, відведену їй народом, який нині довів свою спроможність впливати на долі політиків.

Економічний ракурс

С. Кулицький, старш. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. екон. наук

Загрози дестабілізації фінансової ситуації в Україні

Нинішня фінансова ситуація в Україні є вельми неврівноваженою. І до того ж існують загрози її доволі значної дестабілізації. Ця дестабілізація може відбуватися під впливом тісно пов'язаних між собою економічних, соціальних, політичних та інформаційно-психологічних чинників. Утім, сила, масштаби і швидкість впливу цих чинників істотно відмінні між собою. При цьому при аналізі загроз фінансової дестабілізації в Україні в цій роботі не розглядається варіант великомасштабних бойових дій з боку збройних сил Росії та адекватної воєнної реакції з боку України, оскільки за таких обставин економічні прогнози мають зовсім інший характер. У роботі проводиться аналіз загроз фінансової дестабілізації в Україні відповідно до надзвичайно складних, але мирних соціально-економічних умов розвитку нашої держави.

Слід наголосити, що фактори макроекономічної нестабільності в Україні кілька років тому були детально досліджені вченими Інституту економіки та прогнозування НАН України. До таких факторів макроекономічної нестабільності належали, наприклад:

- від’ємне сальдо поточного рахунку платіжного балансу;
- дефіцит платіжного балансу;
- досягнення граничної межі міжнародних резервів України до рівня забезпечення фінансування імпорту на рівні менше трьох місяців майбутнього періоду;
- девальвація гривні;
- обмежені можливості зовнішніх запозичень для фінансування дефіциту бюджету та обслуговування боргових зобов’язань;
- обмежений доступ до кредитів для суб’єктів господарювання;
- збільшення витрат на погашення й обслуговування державного боргу;
- посилення фінансової залежності економіки України від окремих країн, зокрема Росії та Китаю;
- збереження низьких темпів зростання валового внутрішнього продукту України;
- суперечності між рівнем соціальних зобов’язань влади та економічними можливостями їх виконання та деякі інші чинники (*Фактори макроекономічної нестабільності в системі моделей економічного розвитку: кол. моногр. / за ред. М. І. Скрипниченко; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2012. – С. 13–45*). Однак дослідження, нещодавно проведені в Службі інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (*Див. «Україна: події, факти, коментарі».* – 2014. – № 3, 4), продемонстрували, що більшість згаданих вище факторів макроекономічної нестабільності діяли ще й наприкінці минулого року. Їхній вплив на фінансову ситуацію в Україні, в основному, зберігається й нині. Тобто протягом попередніх років не було вжито належних заходів для подолання негативного впливу зазначених вище факторів.

Нині ж негативну дію потенціалу попереднього економічного розвитку посилено впливом гострої соціально-політичної кризи, що й робить фінансову ситуацію в Україні вельми вразливою. Існує загроза її подальшої дестабілізації. Поряд із цим своєчасно невирішені, застарілі соціально-економічні проблеми обмежують можливості поліпшення фінансової ситуації в Україні в короткотерміновому періоді. Утім, це аж ніяк не відкидає необхідності оперативної протидії негативному впливові надзвичайно мобільних політичних та інформаційно-психологічних чинників, що діють як каталізатор негативного прояву соціально-економічних факторів фінансової дестабілізації в Україні на нинішньому етапі розвитку нашої держави. Тому й відповідним чином доцільно диференціювати заходи, спрямовані на стабілізацію фінансової ситуації в Україні. Насамперед це стосується поділу

на оперативні заходи короткотермінової дії та заходи, дія яких спрямована на більш віддалену перспективу.

Адже, як наголошувалося у вітчизняних ЗМІ, за перші два місяці цього року «гривня девальвувала більше ніж на 25 %. При цьому золотовалютні резерви Національного банку України скоротилися приблизно на 5 млрд дол., а банківська система вперше за багато років зіткнулася зі скороченням активів через вплив депозитів».

За попередніми даними НБУ станом на 1 березня 2014 р. офіційні міжнародні (золотовалютні) резерви України становили 15,46 млрд дол. США (в еквіваленті), тоді як станом на 1 лютого 2014 р. вони становили 17,8 млрд дол., на 1 січня 2014 р. – 20,4 млрд дол., на 1 січня 2013 р. – 24,5 млрд дол., на 1 січня 2012 р. – 31,8 млрд дол. США. Зокрема, у лютому золотовалютні резерви скоротилися на 13,16 %, або на 2,3 млрд дол. Переважно це було пов'язано з фінансуванням імпорту природного газу. У цілому ж, на думку експертів, для безпечного функціонування вітчизняної економіки офіційні міжнародні резерви України повинні відповідати вартості вітчизняного імпорту за три місяці й бути на рівні близько 24 млрд дол. США. Звичайно, зазначене скорочення офіційних міжнародних резервів справило негативний вплив на розвиток фінансової ситуації в Україні, насамперед на курс гривні.

Адже в короткотерміновому плані ключовим фактором розвитку фінансової ситуації в Україні і водночас важливим індикатором її розвитку якраз і є динаміка обмінного курсу гривні до долара США і, відповідно, до інших іноземних валют. Відомо, що обмінний курс гривні, як і будь-якої іншої національної валюти, формується під впливом факторів фундаментального характеру, насамперед економічних, і більш динамічних, іноді тимчасових за характером своєї дії соціально-психологічних чинників. От останні, під впливом різноманітних за змістом інформаційних потоків, доволі часто служать джерелом короткочасних, але стрімких стрибків обмінних курсів національних валют.

Саме таким був стрімкий злет курсу американського долара в Україні й, відповідно, падіння курсу гривні в останню декаду лютого. Так, 26 лютого ціни на долар на міжбанківському валютному ринку зросли на 70 к. і до кінця торгів котирування сягнули позначок 10,3300–10,5000 грн/дол. А 27 лютого курс долара на міжбанківському валютному ринку до кінця дня встановився на рівні 10,8000–11,2000 грн/дол. При цьому він подешевшав на 20 к. порівняно з курсом на 12:00 цього ж дня завдяки інтервенціям на міжбанківському ринку через Ощадбанк.

Утім, як наголошується в ЗМІ, уже ранком 28 лютого запрацювала Постанова № 104 НБУ від 27.02.2014 р. № 104 «Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 06 лютого 2014 року № 49», що блокує зняття великих сум з рахунків у валюті. Безготівкового ринку стосува-

лися відразу кілька пунктів цієї Постанови. Крім обмеження, накладеного на депозити, документ вніс зміни в постанову № 49, яке обмежувало можливість оплати по імпортних контрактах. НБУ не посилив тиску на імпортерів та інших суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з метою уникнення спекулятивних операцій і необґрунтованого виводу валюти за межі України. Тепер банки не мають права купувати валюту без її фізичної поставки за форвардними угодами. Останнім часом, стверджують оглядачі деяких ЗМІ, ці угоди давали можливість імпортерам як мінімум фіксувати курс покупки валюти в майбутньому. Цей механізм давав змогу хоч якось нівелювати вплив девальвації на фінансовий стан підприємства. Утім, через цей механізм з України також виводилася іноземна валюта. Нова антикризова Постанова НБУ також заборонила банкам кредитувати клієнтів у валюті для виконання своїх зобов'язань перед нерезидентами. Крім того, Національний банк поширив заборону на покупку валюти під дострокове погашення кредитів, отриманих від нерезидентів. Хоча раніше ця норма поширювалася тільки на виплату відсотків по таких позиках. До того ж НБУ ввів санкції стосовно банків-порушників і заблокував вихід на безготівковий валютний ринок восьми банкам.

Перед прийняттям згаданої Постанови НБУ, тобто 27 лютого, міністр фінансів О. Шлапак назвав зазначену вище ціну долара США в Україні спекулятивною. «Я зараз говорив з головою Нацбанку. Ви знаєте, що (на міжбанку) виставляють заявки. Ще жодна заявка на 11,2 грн/дол. не була задоволена. Тобто це як би проби пера окремими, я б сказав, спекулянтами, які намагаються розхитати дещо долар, щоб отримати максимальну вигоду», – сказав він журналістам і додав, що НБУ нині з'ясовує, хто спекулює.

У цілому, подальша динаміка курсу долара США підтвердила, що зазначений злет курсу американської валюти в Україні наприкінці лютого мав спекулятивний характер. Показово, що 28 лютого торги на міжбанківському ринку закрилися в діапазоні 9,6000–10,5000 грн/дол. Відповідно до курсу долара США в Україні формувалися й обмінні курси євро, російського рубля та інших іноземних валют. Тоді в прес-службі НБУ вважали, що «в перспективі очікується подальше зменшення волатильності валютного ринку». У подальшому гривня дійсно поступово зміцнювалася. У результаті 7 березня на міжбанківському валютному ринку України торги по долару відкрилися котированнями 9–9,3, до 12:00 котировання спустилися до позначок 8,9–9. До закриття торгів цінові рівні відкотилися до позначок 9,15–9,21.

Утім, у подальшому розмах короткотермінових коливань обмінного курсу гривні залежить саме від впливу інформаційно-психологічних факторів. Чи ж зменшиться цей вплив на суспільну свідомість в Україні найближчим часом однозначно прогнозувати важко саме через надзвичайно потужну дію дуже мобільного військово-політичного фактора агресії з боку Російської Федерації. Цей чинник може підштовхнути населення до нового сплеску попиту на вільноконвертовану валюту. Адже саме в особливо політично неспокійному

лютому нинішнього року чиста купівля готівкової валюти населенням, за даними НБУ, становила 782,5 млн дол., що на 18,8 % більше показника січня 2014 р.

З іншого боку, на думку голови ради директорів «Дельта Банку» О. Попової, девальвація гривні вже відбулася й подальша скупка валюти вигідна тільки спекулянтам, водночас прості люди фактично лише втрачають частину своїх статків. При цьому вона згадувала про сумнозвісний досвід фінансових криз 2004 і 2008 р., коли стрімкий злет курсу долара в Україні потім змінився його доволі істотним зниженням. «Усе найнепопулярніше, що могло трапитися з курсом національної валюти, уже відбулося – Нацбанк перейшов до політики гнучкого курсу, на якій наполягав МВФ. Девальвація гривні також уже відбулася», – сказала О. Попова.

ЗМІ також нагадують, що, за оцінками голови правління Ощадбанку С. Подрезова, в останні дні лютого внаслідок дій спекулянтів курс долара в Україні був уже завищений і його слушна вартість повинна була становити менше 10 грн.

«На сьогодні в мене є відкладений попит імпортерів, яким потрібна валюта, але вони не готові купувати долар за такою ціною, понад 10 грн... Говорять, давайте почекаємо», – сказав він. З такою оцінкою реального номінального обмінного курсу долара в Україні в цілому згодний і виконавчий директор Case Україна Д. Боярчук. При цьому варто згадати, що, як наголошують, зокрема, фахівці гривня є недооціненою валютою. Її курс, розрахований за так званим паритетом купівельної спроможності, є значно вищим. Це ж зберігає потенціал деякого здешевлення долара в Україні в більш віддаленому майбутньому. Звичайно, за наявності відповідних економічних, політичних і соціально-психологічних умов.

Водночас, на думку С. Подрезова, обмеження Національного банку з видачі валютних коштів, що діють з 28 лютого, знизять валютний курс. Банкіри ж прогнозують, що ситуація на ринку стабілізується найближчим часом, і підкреслюють, що банківська система в змозі виконати свої зобов'язання перед клієнтами. Нагадаємо, що НБУ з 28 лютого встановив ряд обмежень на валютному ринку. Зокрема, регулятор дав банкам право у випадку дострокового зняття коштів з валютних рахунків повертати їх у гривні за курсом банку на день проведення такої операції, а також поставив за обов'язок банкам обмежити видачу коштів з валютних рахунків через каси й банкомати до 15 тис. грн на одного клієнта на добу, виходячи з офіційного курсу НБУ. Крім того, голова Нацбанку С. Кубів пообіцяв підтримувати банки, які працюють у законодавчому полі, оскільки в регулятора є достатній інструментарій для забезпечення виконання зобов'язань перед клієнтами цих банків. За його словами, банківська система на сьогодні є здоровою, а вкладники банків захищені Фондом гарантування вкладів фізичних осіб. Останнє справедливе за двох таких умов: належної підтримки зазначеного фонду з боку НБУ в разі

форс-мажорних обставин і відсутності великомасштабної паніки на вітчизняному фінансовому ринку.

Міністр фінансів України О. Шлапак на брифінгу в понеділок, 10 березня, у Києві припустив, що середній курс гривні у 2014 р. можна утримати на рівні 10–10,1 грн/дол. США. За його словами, на сьогодні курс гривні дійшов до врівноваженого значення, яке відповідає стану торгового балансу.

При цьому, як зазначають оглядачі деяких ЗМІ, «сьогодні насамперед потрібно зупинити паніку. Заяви про 35 млрд дол. необхідної фінансової допомоги навряд чи мають під собою реальне економічне обґрунтування. Дотепер оцінки макроекономістів про потреби в зовнішньому фінансуванні на 2014 р. перебували в межах 8–15 млрд дол.

Крім того, дуже небезпечними є заяви, які продовжують звучати від в. о. Президента та голови Національного банку, про те, що країна – банкрут, скарбниця порожня й дефолт неминучий. По-перше, це стимулює паніку. По-друге, це цілком може бути неправдою, оскільки впродовж останнього тижня лютого бюджет справно розраховувався по зовнішніх і внутрішніх облигаціях. По-третє, станом на 1 лютого 2014 р. касові залишки бюджету становили 4,7 млрд грн, що приблизно стільки ж, скільки було на початок другого місяця року у 2012-му та 2013-му» (*Дзеркало тижня*. – 2014. – № 7. – С. 8).

Водночас слід звернути увагу на відмінності у виконанні базових функцій грошей в українській економіці між гривнею й доларом США. Засобом платежу в Україні фактично є гривня. Платежі в доларах США або ж інших іноземних валютах останніми роками здійснювалися в Україні в надзвичайно обмежених масштабах і то переважно в тіньовому секторі економіки. Однак що стосується виконання ошадної функції грошей (засобу заощаджень), то позиції долара США і євро щодо гривні значно міцніші, ніж у випадку з виконанням цими валютами функції засобу платежу. Про це говорить і статистика НБУ щодо співвідношення у вітчизняній банківській системі депозитів у національній та іноземній валюті.

Так, у нещодавній, але відносно спокійний період – у грудні 2013 р. – на іноземні валюти припадало 37,8 % від загального обсягу депозитів домогосподарств і нефінансових корпорацій (підприємств). По домогосподарствах цей показник становив 41,7 %, у тому числі на долар США припадало 34,1 % від загального обсягу депозитів, а на євро – 7,1 %. Зазначимо також, що на домогосподарства й нефінансові корпорації (підприємства) припадало 95,1 % від загального обсягу коштів на депозитних рахунках у грудні 2013 р. в Україні. І хоча нині суми коштів на валютних депозитних рахунках дещо скоротилися, вони залишаються достатньо значними, щоб у разі їх масового скорочення перетворитися на потужний чинник дестабілізації фінансової ситуації в Україні. Тим більше що банки трансформують зазначені депозити в кредити, які вони, в основному, не зможуть отримати достроково від своїх позичальників. Хоча вжиті Національним банком заходи, як то обмеження видачі

коштів з валютних рахунків через каси банків й банкомати до 15 тис. грн на клієнта на добу, виходячи з офіційного курсу НБУ, і надання банкам права достроково повертати вклади, залучені в іноземній валюті за всіма типами договорів, у національній валюті за курсом купівлі іноземної валюти уповноваженого банку на день проведення операції таку загрозу по суті знімають. Адже долар США та євро в такому випадку втрачають свою цінність для власників депозитів як засіб заощадження, оскільки конвертуються в менш надійну в цьому плані, з їхньої точки зору, гривню. Зазначені положення, як і ряд інших, викладені в Постанові НБУ від 27.02.2014 р. № 104 «Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 06 лютого 2014 року № 49», яка вже діє й на якій ми більше не зупинятимемося.

Водночас, згідно з різними експертними оцінками, українці зберігають поза банківськими депозитами вільноконвертованої валюти на 50–80 млрд дол. США (в еквіваленті). До речі, на думку деяких експертів, істотна частка валютних коштів, знятих останнім часом населенням з банківських депозитів, зберігається тепер у тих же банках, але вже у скриньках (сейфах) клієнтів. Ці кошти за нинішніх нестабільних умов являють собою, так би мовити, «мертвий вантаж» і зможуть бути залучені до процесу економічного відтворення в Україні у разі стабілізації ситуації. Щоправда, і значного додаткового тиску на фінансову ситуацію в Україні вони нині, по суті, не створюють.

Також у ЗМІ зазначається, що «український споживач звик до імпортного товару. За даними Держстату, сьогодні 41 % продовольства ввозиться з-за кордону, а щодо непродовольчих товарів цей показник сягнув 58 % (після кризи 2008 р. було 33 і 45 % відповідно). Цілком очевидно, що всі товари в роздрібній мережі значно подорожчають. Причому це відбудеться хоча б через те, що частка транспортних послуг у їхній собівартості коливається від 2 до 10 %. А те, що вартість палива зростатиме пропорційно підвищенню курсу долара, ні в кого не викликає сумнівів» (*Дзеркало тижня*. – 2014. – № 7. – С. 8).

Утім, деякі положення цього твердження потребують певної корекції в контексті нинішнього загострення воєнно-політичних відносин з Росією. Адже загроза війни, а не просто загострення політичної ситуації, уже впливає на споживчі настрої населення, а відтак і на попит на долар США та іншу вільноконвертовану валюту. І хоча через стрімку зміну ситуації ще не оприлюднена відповідна статистична звітність, сигнали, що надходять з ринку, уже вказують на певну зміну споживчих настроїв населення і, відповідно, ділових орієнтирів підприємців.

Зокрема, за повідомленнями ЗМІ, останнім часом на ринку нерухомості в разі зросла кількість виставленого на продаж елітного житла, тоді як попит на нього має тенденцію до скорочення. Також, згідно з деякими повідомленнями, обмежують свої обсяги закупівлі за кордоном й імпортери. І справа іноді не лише в ціні товару, а й в імовірності катастрофічного скорочення по-

питу на деякі види товарів узагалі. Тут варто згадати як стрімко скоротився попит, наприклад, на електроніку й іншу побутову техніку внаслідок фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр., що призвело навіть до банкрутства окремих спеціалізованих торговців (наприклад, мережі «Домотехніка»). Нинішня ж військово-політична загроза для функціонування ринків доволі багатьох імпорتنих товарів за своїми можливими наслідками значно страшніша за фінансово-економічну кризу 2008–2009 рр. Певне виключення становлять хіба що товари так званого «критичного імпорту» – енергоносії, особливо природний газ, фармацевтичні препарати, засоби захисту рослин, комплектуючі деталі в деяких галузях машинобудування тощо.

Подібні перспективи трансформації попиту в Україні на вільноконвертовану валюту потребують відповідної корекції державної економічної політики з метою формування прийнятних для сучасних умов життєдіяльності українського суспільства платіжного балансу нашої держави. Адже через високий рівень залежності вітчизняної економіки від зовнішньоекономічних зв'язків її нормальне функціонування можливе лише за умов належної збалансованості експортно-імпорتنих потоків товарів, послуг і капіталів. Такі заходи мають диференціюватися залежно від терміну своєї дії.

У цілому, є підстави вважати, що «пік» саме спекулятивного попиту на долар США та іншу вільноконвертовану валюту вже минув, якщо, звичайно, не буде подальшого загострення воєнно-політичної ситуації. Тому зупинимося на деяких проблемах забезпечення нормального функціонування українського грошового ринку, включаючи його валютний сегмент, у більш віддаленій перспективі.

Особливо гостро стоїть питання збільшення обсягів офіційних міжнародних резервів України або, як їх ще називають, золотовалютних резервів (ЗВР) Національного банку України. Вище зазначалося, що для безпечного функціонування національної економіки обсяги цих резервів мають бути приблизно на рівні 24 млрд дол. (нагадаємо, що нині їх обсяг становить 15,46 млрд дол. США в еквіваленті).

Оскільки через нинішнє надзвичайне загострення двосторонніх українсько-російських відносин на обіцяний минулого року російський кредит годі розраховувати, то одним з основних і до того ж доволі стабільних джерел оперативного поповнення офіційних міжнародних резервів України можуть стати кредити Міжнародного валютного фонду. Україна розраховує отримати від МВФ 15 млрд дол. у рамках нової кредитної програми. Про це заявив новий міністр фінансів О. Шлапак журналістам. Причому, на думку оглядачів деяких ЗМІ, «у нинішній ситуації слід звернутися до Міжнародного валютного фонду не за звичним кредитом *stand by*, а за коштами в рамках механізму розширеного кредитування (EFF). Ця програма (нею Київ, до речі, скористався, у 1990-х роках) передбачає виділення коштів країні в разі різкого порушення рівноваги платіжного балансу, викликаного несприятливими змушеними

змiнами в структурi виробництва, торгiвлi й цiн. Такий кредит зазвичай видiляється на три-чотири роки, але в Україні важливий сьогоднi не термiн, а саме невідкладнiсть надання цих коштiв».

Зi свого боку голова МВФ К. Лагард в останнi днi лютого заявила, що не бачить у нинiшнiй економiчнiй ситуацiї в Україні причин для панiки. Вона назвала «позбавленим сенсу» й «абсолютно передчасним» оголошення даних про суми необхідної Україні допомоги до того, як до краiни прибуде мiсiя МВФ. «Сподiваємося, що влада утримається вiд надання рiзних даних, якi не мають сенсу до того моменту, поки не будуть ретельно перевiренi, – сказала Лагард. – Ми повиннi базуватися на фактах».

Водночас, як повiдомляють ЗМI, посилаючись на мiнiстра фiнансiв О. Шлапака, першi кредитнi траншi, якi Мiжнародний валютний фонд може надати Україні в рамках нової програми stand-by, зайдуть в Україну не ранiше квітня. Вiн також пiдтвердив, що Україна має намiр запросити 15 млрд дол. на стандартний термiн – близько 2,5 рокiв. Iз запровадженням програми спiвробiтництва з МВФ Україна зможе розраховувати й на бiльш сприятливи умови приватних запозичень на мiжнародних ринках. Однак, по-перше, можливостi таких запозичень залежатимуть насамперед вiд розвитку мiжнародної вiйськово-полiтичної ситуацiї навколо України. По-друге, у 2014 р. зовнiшнi приватнi запозичення для України в будь-якому разi будуть доволi дорогими.

Поряд iз цим у ЗМI з'явилися повiдомлення, що Європейський Союз запропонує Україні 15 млрд дол. (в iнших повiдомленнях – 11 млрд євро) фiнансової допомоги. Про це заявив голова Європейської комiсiї Ж. М. Баррозу за пiдсумками засiдання Єврокомiсiї. Вiн зазначив, що пакет фiндопомоги надаватиметься Україні протягом найближчих рокiв. «Мета полягає в тому, щоб допомогти краiнi стабiлізувати економiку та фiнанси i працювати в напрямку полiтичних та економiчних реформ», – заявив глава Європейської комiсiї.

Однак, у цiлому, ключовим джерелом поповнення золотовалютних резервiв Нацiонального банку України є обов'язковий продаж 50 % валютної виручки вiтчизняних експортерiв на мiжбанкiвському ринку. У деяких ЗМI висловлюється пропозицiя у нинiшнiй ситуацiї запровадити 100-вiдсотковий обов'язковий продаж експортної виручки. Утiм, такий захiд поки видається передчасним. Адже вiтчизняним експортерам певнi обсяги iноземної валюти потрiбнi для здiйснення їх зовнiшньоекономiчної дiяльностi. I у випадку спочатку 100-вiдсоткового продажу своєї виручки, а потiм – придбання вiльноконвертованої валюти для здiйснення своїх зовнiшньоекономiчних операцiй вiтчизнянi експортери можуть зазнати збиткiв у процесi здiйснення таких операцiй. Це може негативно позначитись на роботi доволi багатьох українських пiдприємств й прибутках їхнiх працювникiв, створивши додаткове соцiально-полiтичне напруження в українському суспiльствi.

Тому обов'язковий продаж експортної виручки не повинен перевищувати 75–80 % вiд її загального обсягу. Стовiдсотковий обов'язковий продаж

експортної виручки може розглядатись лише як тимчасовий короточасний захід (на три–шість місяців) із заздалегідь, й до того ж публічно, оприлюдненими термінами його запровадження. Більш доцільним у нинішній ситуації видається зосередження зусиль НБУ та інших відповідних державних структур на жорсткому контролі за дотриманням термінів повернення експортерами валютної виручки в Україну й контроль зовнішньоекономічних контрактів резидентів України на предмет наявності в них ознак фіктивності (наприклад, у формі попередньої оплати за товари й, особливо, послуги) та своєчасне реагування на відповідні прояви. Урешті-решт, встановлення термінів повернення експортерами валютної виручки в Україну (залежно від обставин – 60–90 днів, наприклад) і контроль за їх виконанням є не менш, а іноді – навіть більш дієвим інструментом наповнення українського грошового ринку іноземною валютою.

До того ж слід брати до уваги, що переважна частина валового зовнішнього боргу України, який, за даними ЗМІ, на початок 2014 р. становив 140 млрд дол., або 80 %, ВВП припадає на приватні підприємства. Причому 65 млрд дол. із загальної суми цього боргу – короткострокові позики. І приватним позичальникам для виконання своїх зобов'язань потрібна вільноконвертована валюта, істотну частину якої вони купують на українському міжбанківському ринку. Саме цим й обумовлена недоцільність збільшення рівня обов'язкового продажу експортної виручки українськими підприємствами-резидентами на сучасному етапі.

При цьому варто пам'ятати, що сукупний державний (прямий) та гарантований борг України на кінець січня цього року становив 73,23 млрд дол., у тому числі прямий – 60,08 млрд дол. А за інформацією директора Департаменту боргової та міжнародної фінансової політики Міністерства фінансів Г. Пахачук 47 % державного боргу номіновано в доларах США, 48 % – у гривні, решту – у євро та в спеціальних правах запозичення. При цьому сукупний зовнішній державний борг становив 37,57 млрд дол., у тому числі прямий – 27,93 млрд дол. У структурі валютного боргу держави найбільша частка, 27,8 млрд дол., припадає на запозичення на зовнішніх ринках. Тобто для обслуговування останнього якраз найбільше значення й мають офіційні міжнародні резерви України.

Одним з наслідків загострення нинішньої фінансової ситуації в Україні, хоча й у дещо більш віддаленій перспективі є зростання інфляції. Наприклад, у лютому цього року інфляційні процеси в українській економіці прискорились: споживчі ціни в Україні, за даними Державної служби статистики зросли на 0,6 %. «У річному вимірі інфляція прискорилася з 0,5 до 1,2 %», – ідеться в повідомленні Держстату. Як повідомлялося раніше, у січні 2014 р. інфляція становила 0,2 %.

Причому перспективи зростання інфляції стосуються не лише, так званої, «інфляції витрат», а мабуть й «інфляції попиту». Зокрема, зростання інфляції

витрат визначатиметься, насамперед, подорожчанням в Україні імпортних енергоносіїв і, як демонструє світовий досвід, по суті, цей вид інфляції не може бути подоланий у короткотерміновому періоді. Зокрема, пальне та інші нафтопродукти вже дорожчають паралельно (а можливо – і заздалегідь) із зростанням курсу долара США в Україні. І, як показує практика функціонування вітчизняного ринку нафтопродуктів, очікувати на їх здешевлення, навіть у разі деякого зниження курсу долара в Україні, мабуть, не варто. Вочевидь визначальним фактором, що обмежуватиме верхню планку ціни нафтопродуктів у такій ситуації буде рівень споживчого попиту. Однак, ціна пального, закладеного у собівартість товарів і послуг, буде підштовхувати зростання їх цін.

Аналогічний механізм розкручування інфляції витрат пов'язаний з майбутнім подорожчанням імпортного російського природного газу, оскільки ще із заяви голови «Газпрому» О. Міллера стало відомо, що з II кварталу 2014 р. російська сторона анулює знижку на експортований в Україну природний газ. Мотивується це наявністю українських боргів за спожитий російський газ. Очікувана ціна російського газу у II кварталі 2014 р. – 368,5 дол./тис. куб. м. Враховуючи витрати вітчизняних газотранспортних і газорозподільних організацій, вартість газу для промислових і комунальних споживачів буде ще більшою. Підштовхуватиме зростання внутрішніх цін на газ і заборгованість підприємств комунальної теплоенергетики за спожитий природний газ, яка станом на 3 лютого 2014 р. становила майже 27 млрд грн. Таким чином, інфляція витрат, поза всяким сумнівом, зробить свій вагомий внесок у загальне зростання інфляції в Україні, очікуване у 2014 р.

Що ж стосується інфляції попиту, то її розкручування цього року буде залежати як від більш інертних економічних чинників, так і від більш динамічних – соціально-психологічних. Вище вже згадувалось про нинішній спад попиту на вітчизняному ринку об'єктів нерухомості. Подається в ЗМІ інформація і про скорочення в січні – лютому поточного року обсягів продажів в Україні автомобілів для потреб підприємств, й водночас збільшення продажів автомобілів для потреб населення. Тобто в цьому випадку йдеться про товари, які, по-перше, купуються більш заможними верствами населення, по-друге, ціна зазначених товарів прив'язана до курсу долару США в Україні. По-третє, попит на більш дорогі товари відносно нерівномірний, значною мірою залежить від соціально-політичної ситуації в країні. Динаміка попиту на товари широкого вжитку й, особливо, повсякденного попиту, у цілому, значно більш рівномірна. Хоча й у цьому випадку по багатьох товарах існує залежність попиту від їхніх цін і прибутків потенційних покупців.

На підставі всього наведеного можна припустити, якщо емісія гривні не буде надмірною, то цілком імовірно, що рівень інфляції в Україні за підсумками 2014 р. буде перебувати в межах 10–15 %. Найбільше зростання цього показника можна очікувати у II та IV кварталах цього року. Однак якщо 2014 р.

у подальшому не буде радикального загострення військово-політичних відносин з Росією, то й інфляція не становитиме істотної загрози як чинник дестабілізації фінансової ситуації в Україні.

Більш загрозливою в цьому плані є ситуація з виконанням поточного року державного та місцевих бюджетів. І це цілком закономірно, оскільки ці бюджети одночасно є джерелом доходів значних верств населення України, джерелом інвестицій та джерелом обслуговування державних й місцевих боргів. Ще на стадії підготовки й ухвалення державного бюджету на 2014 р. багато експертів наголошували на його не реалістичності, штучному зменшенні його дефіциту (Див. «Україна: події, факти, коментарі. – 2014. – № 3, 4). Нині ж, через практично вже вирішене скасування знижки на російський газ, враховуючи нагальну необхідність значного збільшення витрат на оборону країни та очікуване зростання витрат на обслуговування державного боргу ситуація з виконанням державного бюджету у 2014 р. лише погіршується.

Недарма Прем'єр-міністр України А. Яценюк на зустрічі з членами «Європейської бізнес асоціації» повідомив, що до кінця березня уряд буде вносити до парламенту пропозиції щодо секвестру державного бюджету, оскільки попереднім урядом бюджет було складено на основі нереальних макроекономічних показників. Він оцінив імовірне скорочення видатків державного бюджету у 65–80 млрд грн. Оскільки раніше видатки держбюджету заплановано в розмірі 462,2 млрд грн, то їх скорочення повинно становити 14–17,3 %. Зі слів А. Яценюка кореспонденти зробили висновок, що заощаджуватимуть, насамперед, на пільгах чиновників і на державних закупівлях. При цьому в деяких ЗМІ наголошується, що оприлюднений Прем'єр-міністром розмір можливого секвестру державного бюджету виявився набагато більшим, ніж прогнозували експерти.

Так, экс-голова Міністерства фінансів І. Уманський вважає, що це дуже велике скорочення витрат, оскільки для збереження нинішнього рівня соціальних гарантій (про їхнє зростання і не йдеться) та найбільш критичних не-соціальних бюджетних видатків секвестр видаткової частини держбюджету не повинен перевищувати 30–45 млрд грн. Сума в 65–80 млрд грн, на його думку, містить також й приховану заборгованість державного бюджету, у тому числі невідшкодований експортерам податок на додану вартість (ПДВ). Адже уряд М. Азарова працював за принципом вижимання всіх коштів з бізнесу, переносючи сьогоднішні проблеми на завтрашній день. Саме тому замість нормального відшкодування ПДВ у країні діяли так звані програми. У цьому контексті названа А. Яценюком цифра виглядає реалістичною. Однак уряду разом із МВФ, вважає І. Уманський, треба шукати шляхи для уникнення значного секвестру державного бюджету, компенсуювши частину його видатків.

У свою чергу, оцінюючи нещодавно розмір очікуваного секвестру державного бюджету, голова Міністерства фінансів О. Шлапак підкреслив, що прихований дефіцит бюджету становить близько 50 млрд грн: на цю суму парла-

менту запропонують скоротити поточні, капітальні та соціальні витрати держбюджету.

Одним з виходів із ситуації може стати випуск ПДВ-облігацій. Про те, що уряд розглядає можливість погашення заборгованості з відшкодування ПДВ експортерам шляхом випуску таких цінних паперів визнав Прем'єр-міністр А. Яценюк. При цьому він уточнив, що мова йде не про казначейські зобов'язання, що випускались попереднім урядом, а саме про нормальні облігації. Цей механізм використовувався урядом у 2010 р. за згодою МВФ. У свою чергу виконавчий директор «Європейської бізнес асоціації» Г. Дерев'янка заявила, що бізнес віддав би перевагу відшкодування ПДВ грошима, але з урахуванням ситуації, що склалася випуск облігацій також є прийнятним варіантом вирішення проблеми. Однак необхідно, щоб у цьому питанні було дотримано рівності прав усіх суб'єктів підприємництва, щоб не було ситуації, коли окремим компаніям ПДВ відшкодовують грошима, а іншим – облігаціями, зазначила вона.

Ще один зі способів розв'язання проблеми бюджетного дефіциту згідно з ухваленим у січні цього року державним бюджетом є масштабна приватизація – на 19,4 млрд грн. Але поки немає гарантії реалізації цих планів.

Утім, треба наголосити, що у нинішній надзвичайно напруженій соціально-політичній ситуації в Україні для підтримання фінансової стабільності у державі вкрай важливо забезпечити виконання українською державою фінансових зобов'язань перед своїми громадянами. Ідеться, насамперед, про своєчасну виплату зарплат працівникам бюджетних організацій, пенсій, різних видів соціальної допомоги. Саме перебої з такими виплатами можуть слугувати потужним каталізатором дестабілізації фінансової ситуації в Україні у 2014 р. А це означає, що виконання саме цих статей витрат державного й місцевих бюджетів перебуватиме у центрі уваги органів державної та місцевої влади. При цьому варто взяти до уваги, що доволі оперативним індикатором прибутків населення України є його заборгованість з оплати житлово-комунальних послуг, яка, за повідомленням Державної служби статистики, у січні 2014 р. зросла на 8,3 % порівняно з груднем 2013 р. – до 13,6 млрд грн.

Частина коштів державного бюджету у 2014 р. буде спрямована на обслуговування державного боргу: як на сплату відсотків по залучених позиках, так і на повернення основних сум («тіла») запозичень. Україна в січні – лютому погасила 1 млрд дол. зобов'язань за державним боргом, і до кінця року залишається заплатити 9 млрд дол. Про це повідомила директор Департаменту боргової та міжнародної фінансової політики Міністерства фінансів Г. Пахачук. Вона нагадала, що в поточному році відповідно до держбюджету належало сплатити за борговими зобов'язаннями 10 млрд дол. Основним кредитором України, за словами Г. Пахачук, є Міжнародний валютний фонд, якому належить виплатити 3,5 млрд дол., у т. ч. 2,9 млрд дол. – у 2014 р. Також вона зазначила, що 47 % державного боргу номіновано в доларах США, 48 % –

у гривні, решту – у євро і в спеціальних правах запозичення. Тому багато зекономити на видатках держбюджету з обслуговування державного боргу наврод чи вдасться. Економія за цією статтею видатків найімовірніша у випадку реструктуризації якоїсь частини «тіла» позик. Однак, на сьогодні точно визначити обсяги подібної економії неможливо, оскільки це питання є предметом перемовин із конкретними кредиторами. Найвірогідніше застосування такого підходу у відносинах України з МВФ.

Частина бюджетних коштів спрямовується на капітальні інвестиції. У нинішній складній соціально-політичній ситуації за цією статтею дуже велика економія коштів наврод чи можлива. По-перше, інвестиційні витрати державного та місцевих бюджетів на об'єкти виробничого призначення й без того не надто великі. А, по-друге, потреби у будівництві нових і реконструкції існуючих об'єктів охорони здоров'я та освіти (тобто найбільш значущих об'єктів соціальної інфраструктури) по всій Україні вже давно значно більші за кошти, які щорічно виділяються на такі цілі з державного та місцевих бюджетів.

Надзвичайно болючим за нинішньої соціально-політичній ситуації буде і питання перегляду субвенцій місцевим бюджетам з державного бюджету. Особливо у контексті подій у Криму та на Сході України.

Водночас уже зараз цілком очевидно, що поточного року значно зростуть видатки державного бюджету на фінансування потреб Збройних сил України та розвиток вітчизняного оборонно-промислового комплексу (ОПК).

Таким чином, провести у 2014 р. секвестр видатків державного бюджету буде надзвичайно складно. Та й суми коштів, на які буде проводитись секвестр за різними статтями видатків, мабуть, доведеться неодноразово корегувати протягом року. Цілком очевидно, що величина секвестру державного бюджету поточного року дуже сильно залежатиме від обсягів залучених державою запозичень, особливо зовнішніх. Чим більші будуть суми державних запозичень, тим менші можуть бути масштаби секвестру видаткової частини державного бюджету.

Утім, слід пам'ятати, що усталене з року в рік нарощування державних запозичень, як наголошують деякі експерти, урешті-решт, загрожує розвитком української економіки за катастрофічним «грецьким» сценарієм (*Див. «Україна: події, факти, коментарі. – 2014. – № 4*). Хоча, звичайно, поточного року ця загроза ще не стоїть на порядку денному.

Водночас варто наголосити, що проблеми бюджетного дефіциту та секвестру державного бюджету розглядаються саме у контексті надмірної за обсягом витратної частини держбюджету. Його прибуткова частина поки, як правило, не привертає такої прискіпливої уваги з боку ЗМІ. Однак, згідно з прогнозом інвестиційного банку JP Morgan, замість очікуваного раніше зростання на 0,5 % українську економіку тепер очікує спад на 3,2 %. Тримісячні акції протесту, проблеми в держбюджеті, введення іноземних військ – усе це не додає

оптимізму аналітикам американського банку. Утім, як зазначають у ЗМІ, прогноз JPMorgan не найбільш песимістичний. У «Райффайзен Банку Аваль», наприклад, вважають, що падіння може бути навіть більшим – від 3 до 7 % за рік. Якщо ці прогнози справдяться, то й очікувані нині проблеми із секвестром державного бюджету можуть ще загостритися через зменшення його прибуткової частини. Крім того, у випадку скорочення вітчизняного валового внутрішнього продукту (ВВП) може погіршитись і ситуація з платіжним балансом України. Адже, за повідомленням НБУ, вплив коштів з фінансового рахунку призвів до формування дефіциту платіжного балансу України в січні 2014 р. на рівні 1,935 млрд дол., тоді як за аналогічний період минулого року було зафіксовано його профіцит у розмірі 397 млн дол. Усе це створює додаткові загрози дестабілізації фінансової ситуації в Україні.

З наведеного вище можна зробити деякі наступні висновки. Схоже, що на сьогодні спекулятивний сплеск попиту на вільноконвертовану валюту в Україні поки минув. І, якщо не буде подальшого значного загострення військово-політичної ситуації, то, мабуть, і не варто очікувати на такі масштабні спекулятивні сплески попиту на вільноконвертовану валюту, як нещодавній. Тому загрозу для дестабілізації фінансової ситуації в Україні надалі становитимуть переважно більш інертні чинники, як то дефіцит державного бюджету та платіжного балансу, збільшення витрат на погашення та обслуговування державного боргу, малі обсяги офіційних міжнародних резервів України, імовірне скорочення ВВП, інфляція тощо (*Матеріал підготовлено за інформацією таких джерел: Державна служба статистики (<http://www.ukrstat.gov.ua>); Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Міністерство фінансів України. Офіційний веб-сайт (<http://www.minfin.gov.ua>); Дзеркало тижня. – 2014. – № 7; Економічна правда (<http://www.epravda.com.ua>). – 2014. – 27, 28.02, 1–3, 5–7, 10.03; Коментарі. – 2014. – № 5; Левий берег (<http://economics.Lb.ua>). – 2014. – 25–27.02, 7.03; Минпром (<http://minprom.ua>). – 2014. – 28.02, 1, 4.03; Минфин (<http://minfin.com.ua>). – 2014. – 28.02; 1, 4.03; U-NEWS (<http://u-news.org.ua>). – 2014. – 5.03).*

Е. Симоненко, науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ, канд. полит. наук

Визит МВФ: новые кредиты, старые проблемы

4 марта в Украине начала свою работу миссия Международного валютного фонда (МВФ), которая прибыла по просьбе руководства страны. «Цель мис-

сии – сбор информации для оценки текущей экономической ситуации и обсуждение реформ в сфере экономической политики, что могло бы стать основой программы поддержки экономики Украины со стороны МВФ», говорится в комментарии главы представительства МВФ в Киеве Ж. Ваше.

Согласно сообщению пресс-службы фонда, изначально предполагалось, что миссия будет продолжаться с 4 по 14 марта. Тем не менее, позднее было принято решение о ее продлении до 21 марта.

Ранее украинское правительство заявило, что Киев рассчитывает получить от МВФ до 15 млрд дол. в течение следующих двух с половиной лет. Также Украина рассчитывает получить первый транш кредита от МВФ в размере 3 млрд дол., сообщает агентство Bloomberg со ссылкой на источник, знакомый с ходом переговоров. По его словам, Украина может получить эту финансовую помощь уже в ближайшие 10–40 дней.

Как сообщал Inpress.ua, новое украинское правительство столкнулось с серьезными макроэкономическими вызовами. Проблемы значительного дефицита государственного бюджета, отсутствия денег на социальные выплаты, коррупции в сфере госзакупок и стимулирования экономического роста должны решить глава Минфина А. Шлапак, глава Минсоцполитики Л. Денисова и глава Минэкономразвития П. Шеремета.

Однако министры финансов «группы семи» пообещали оказать финансовую поддержку Украине, отметив, что ведущую роль в организации помощи будет играть Международный валютный фонд.

Отметим, что помимо МВФ, переговоры с которым находятся в активной стадии, внешним источником финансирования Украины могут стать США, ЕС и Россия. Американские представители уже заявили, что готовы на первоначальном этапе выделить Киеву около 1 млрд дол. Примерно столько же смогут предоставить и в Европе.

Накануне приезда миссии МВФ в Украину Премьер-министр А. Яценюк заявил, что Киев выполнит все условия, которые ранее не позволяли возобновить сотрудничество, включая непопулярные решения о повышении тарифов на газ для населения и переходе к политике гибкого курсообразования. «Это правительство выполнит все условия Международного валютного фонда по той простой причине, что у нас нет другого выхода», – сказал А. Яценюк (<http://www.iarex.ru/interviews/45807.html>). «Сейчас мы рассматриваем вопрос о пополнении золотовалютных резервов, чтобы сдерживать чрезмерные валютно курсовые колебания», – сказал он. А. Яценюк назвал стабилизацию ситуации в экономике приоритетной задачей своего правительства. «Мы ее сейчас можем стабилизировать через непопулярные меры и соглашение с МВФ, через макрофинансовую поддержку ЕС, правильную финансовую и банковскую политику, прозрачные тендеры, уменьшение коррупции и дерегуляции», – заявил он, отметив, что предложенные реформы новое правительство будет пытаться воплотить уже в течение ближайших двух месяцев.

Напомним, по словам новоизбранного Премьер-министра Украины А. Яценюка, на государственном казначейском счете осталось 4,3 млн грн. Государственный долг Украины на сегодня составил 75 млрд дол. Золотовалютные резервы за три года сократились с 37 до 15 млрд дол. А. Яценюк сообщил также, что в отношении Украины заявлен ряд исков относительно возмещения кредитов и возврата средств, которые получало предыдущее правительство. «Сейчас в международных судах рассматривается иск о возврате 3 млрд дол., которые были получены под государственные гарантии от Китайской Народной Республики. Местонахождение 3 млрд дол. США не установлено», заявил А. Яценюк. Премьер определил финансовую помощь, которая нужна Украине в течение двух лет во избежание дефолта, в объеме 35 млрд дол. Как он утверждает, около 4 млрд дол. могут понадобиться уже в ближайшее время (http://news.liga.net/news/economics/992220-glava_mvfv_somnevaetsya_chno_ukraine_srochno_nuzhna_finansovaya_pomoshch.htm).

Со своей стороны, глава Национального банка Украины С. Кубив 4 марта обсудил текущую экономическую ситуацию в стране и опорные точки необходимых реформ с руководителем миссии Международного валютного фонда в Украине Н. Георгиевым, сообщается на веб-сайте Нацбанка. С. Кубив отметил, что ситуация в Украине и на международном рынке сложная, «поэтому мы рассчитываем на поддержку наших партнеров», говорится в сообщении (<http://forbes.ua/news/1366624-kubiv-provel-vstrechu-s-glavoj-missii-mvf>).

Глава НБУ С. Кубив заверил экспертов миссии Международного валютного фонда в намерении НБУ осуществлять объективный и прозрачный банковский надзор, проводить гибкую монетарную политику и реформировать банковскую систему. Об этом говорится в сообщении пресс-службы НБУ. «Вопрос ликвидности банков, депозитов физических и юридических лиц в настоящее время является приоритетом. Мы начали и придерживаемся гибкой монетарной политики. Для этого мы дорабатываем стратегию, и реформирование будет обязательно начато в банковской системе», – отметил С. Кубив во время встречи с экспертами миссии. Глава НБУ также выразил уверенность в том, что банковский надзор будет современным, правдивым и прозрачным, а также будет усовершенствовано внедрение единых международных стандартов бухгалтерского учета, отчетности и представления правдивой статистики в Украине. «Мы гарантируем свою ответственность за ту работу, которую будем делать. Текущие проблемы решать эффективно и быстро», – подытожил председатель Нацбанка (<http://t-pravda.net/economy/other/161273-nbudal-tri-obeshhaniya-mvf.html?lang=ru>).

С. Кубив также поблагодарил представителей миссии МВФ за оказание помощи в получении опыта и ознакомление с мировой практикой управления банковской системой.

Кроме этого министр финансов А. Шлапак отметил, что принятый в январе госбюджет-2014 очень оптимистичный, поэтому придется привести его

к реальным показателям. «И уже доработанный бюджет мы будем представлять МВФ, поскольку именно программы stand by, которую мы хотим в ближайшее время ввести, приведет к стабилизации финансовой и валютной ситуации в стране», – сказал А. Шлапак. Как заявляет министр финансов, дата выделения первого транша финансовой помощи зависит от того, когда будут внесены поправки в госбюджет

Интенсивные переговоры с миссией Международного валютного фонда, а также работа правительства Украины по сокращению государственных расходов, позволяют ожидать поступления первого транша средств в рамках новой программы страны с фондом уже в апреле 2014 г., сообщил министр финансов Украины А. Шлапак. Чиновник добавил, что поправки к госбюджету-2014 будут направлены в парламент в течение двух- трех недель.

Министр подчеркнул, что выделению средств МВФ должно предшествовать решение парламента о секвестре госбюджета. Оценивая размер этого секвестра, глава Минфина заметил, что скрытый дефицит бюджета составляет около 50 млрд грн: на эту сумму парламенту предложат сократить текущие, капитальные и социальные расходы. «Готовим предложения по достаточно существенному сокращению расходов социального характера», – констатировал А. Шлапак.

По его оценке, реализация задуманного оздоровит систему и позволит уже в следующем году сформировать новые рабочие места и возобновить приток инвестиций в капитал. «Будем начинать эту борьбу непосредственно с головы, то есть с центральных органов исполнительной власти. Хочу вас заверить, что правительство не примет ни одного решения, от которого хотя бы будет пахнуть лоббизмом или коррупционными схемами», – пообещал А. Шлапак.

В свою очередь министр энергетики страны Ю. Продан сообщил, что Украина готова приложить максимум усилий и выполнить требования Международного валютного фонда с целью получения кредитов, необходимых для реконструкции газотранспортной системы Украины, и дальнейшего сотрудничества. Об этом он заявил в ходе телефонного разговора с еврокомиссаром по энергетическим вопросам Г. Оттингером, сообщает пресс-служба Министерства энергетики и угольной промышленности. Ю. Продан заверил, что на сегодняшний день работа топливно-энергетического комплекса Украины, включая объекты повышенной опасности (атомные электростанции, ТЭС, ГТС), проходит в штатном режиме. Г. Оттингер в ходе разговора подтвердил поддержку инициативы Украины по вопросам диверсификации поставок природного газа из стран Европы. Министр отметил, что правительство Украины намерено срочно возобновить переговоры между Украиной и Европейским инвестиционным банком о финансировании проекта «Модернизация и реконструкция магистрального газопровода «Уренгой Помары Ужгород». Еврокомиссар подтвердил готовность оказать поддержку деятельности правительства по

реформированию энергетического сектора и интеграции энергетики Украины в энергетические рынки ЕС.

Со своей стороны директор Европейского департамента Международного валютного фонда Р. Могадам заявил, что на него произвели впечатление решимость руководства Украины, чувство ответственности и настроенность на проведение экономических реформ и обеспечения прозрачности. «МВФ готов оказать помощь народу Украины и поддержать экономическую программу украинского правительства, чтобы прочно утвердить Украину на пути к стабильному экономическому росту и расцвету, одновременно обеспечив защиту бедным и уязвимым слоям населения», – говорится в заявлении главы МВФ. По его словам, в ходе его визита в Киев 6–7 марта он имел продуктивные дискуссии с Премьер министром Украины и представителями экономического блока его правительства. Как заявил первый заместитель директора-распорядителя МВФ Д. Липтон, «МВФ готов представить поддержку Украине, если новое правительство предпримет шаги по работе с некоторыми из существующих проблем. На данный момент стране приходится иметь дело как с экономическими трудностями, так и с вопросами безопасности», – отметил Д. Липтон. Вместе с этим «Миссия МВФ, посвященная сбору и анализу фактической информации, которая начала свою работу в Киеве 4 марта, успешно продолжается», заявил представитель фонда. «В миссии формируется четкое понимание о степени разбалансированности, которую необходимо откорректировать для того, чтобы стабилизировать экономику, и это определит ее рекомендации руководству МВФ относительно дальнейшего курса действий», говорится в сообщении (<http://www.radiosvoboda.org/content/article/25289550.html>).

В то же время не уточняются сроки предоставления фондом финансовой помощи Украине, а также, какой именно объем кредитования будет рекомендовать миссия МВФ.

Ранее министр иностранных дел Греции Э. Венизелос призвал международное сообщество созвать конференцию для оказания срочной финансовой помощи Украине и спасения страны от экономического кризиса.

Кроме того, официальный представитель Еврокомиссии Пиа Аренкильде Хансен заявила, что Еврокомиссия «завершает подготовку плана финансовой помощи для Украины в тесном взаимодействии с МВФ, который будет завершен в ближайшие дни».

Напомним, последний меморандум между Украиной и МВФ был подписан летом 2010 г. Тогда фонд открыл для Киева новую программу финансирования на общую сумму 15,5 млрд дол. Однако Украине удалось получить только первые два транша кредитов на сумму 3 млрд дол. Программа была приостановлена из-за того, что Украина не выполнила требования МВФ.

Сегодня, оценивая финансовую ситуацию в Украине и перспективы ее «выравнивания», глава МВФ К. Лагард отметила: «Мы не видим ничего крити-

ческого в данной ситуации, из-за чего стоило бы паниковать». Она также выразила надежду, что новые украинские власти не станут «бросаться цифрами», которые бессмысленны, пока не оценены экспертами должным образом. «Мы должны исходить из той ситуации, которая есть», – подчеркнула К. Лагард.

В целом стоит отметить, что заявления западных политиков относительно необходимости предоставления Украине финансовой поддержки выдержаны в единой тональности – предоставление помощи необходимо и возможно. Например, 2 февраля в интервью изданию *The Wall Street Journal* верховный представитель ЕС по иностранным делам К. Эштон сообщила, что Евросоюз и Соединенные Штаты работают над планом финансовой помощи Украине. По ее словам, помощь может быть предоставлена временному (переходному) правительству с целью осуществления политических и экономических реформ накануне президентских выборов в 2015 г. К. Эштон также заметила, что объем помощи «значительный». И что немаловажно, помощь не требует заключения Киевом долгосрочного соглашения с МВФ. Кроме того, пакет помощи может состоять не только из денег, но содержать также инвестиционные обязательства и другие предложения.

Одновременно за оказание финансовой помощи Украине в переходный период высказался министр иностранных дел ФРГ Франк-Вальтер Штайнмайер. После того как Украина встанет на путь урегулирования политического конфликта, «нужно будет позаботиться о том, чтобы этот тяжелый путь, в котором мы будем ее сопровождать, в конце не обернулся экономической катастрофой», заявил глава немецкого МИДа.

Параллельно в Брюсселе пресс-секретарь Верховного представителя Европейского Союза по иностранным делам и политике безопасности К. Эштон М. Коциянчич заявила: «Мы ведем переговоры с нашими партнерами о том, как помочь Украине в экономическом плане». Она подчеркнула, что экономическая помощь будет предоставлена лишь при определенных условиях, сообщает AFP. «Экономическая ситуация в Украине очень тяжелая. ЕС ведет переговоры с США и такими финансовыми институтами, как Международный валютный фонд, о том, как поддержать страну с расстроеной экономикой. Но предпосылками для этого являются очень четкие правила и шаги, которые должны быть сделаны», – заявила М. Коциянчич.

Госдепартамент США 3 февраля также подтвердил, что США ведут с ЕС переговоры о предоставлении Украине экономической помощи. Однако, как сообщила официальный представитель госдепартамента США Д. Псаки, «дискуссии носят предварительный характер». Она указала, что поддержка Украине будет зависеть от развития ситуации в Киеве (<http://inpress.ua/ru/economics/24676-plan-marshalla-dlya-ukrainy-ili-snova-mvf>).

Со своей стороны Франк-Вальтер Штайнмайер, руководствуясь стремлением сократить финансовую нагрузку на ЕС, призвал к тому, чтобы экономиче-

ское содействие Украине оказывал как можно более широкий круг участников.

Напомним, что в резолюции Европарламента по ситуации в Украине от 27 февраля говорится, что Евросоюз (ЕС) и международные финансовые организации должны помочь Украине, где ухудшается экономическая ситуация. Европарламент ожидает от Совета ЕС и Еврокомиссии вместе с МВФ и Всемирным банком скорейшего предоставления Украине краткосрочной финансовой помощи и средств платежного баланса. Ожидается также, что выделенные МВФ средства будут дополнены долгосрочным пакетом финансовой поддержки вместе с Европейским банком реконструкции и развития и Европейским инвестиционным банком.

Известный финансовый эксперт Э. Найман 3 февраля в эфире телеканала «112 Украина» даже высказал предположение, что «МВФ может поступиться своими принципами и дать экстренный кредит Украине в обмен на некоторые изменения в политической системе» (<http://inpress.ua/ru/economics/24676-plan-marshalla-dlya-ukrainy-ili-snova-mvf>).

К тому же, 11 марта президент США Б. Обама призвал Конгресс поддерживать МВФ в предоставлении помощи Украине. Как заявил специалист по новым медиа Министерства финансов США Э. Рейес, для предоставления помощи Конгресс должен утвердить законопроект о ратификации соглашения по реформе квот МВФ. «Сегодня в очередной раз я призываю Конгресс перейти от слов к делу, а именно поддержать возможности МВФ в предоставлении кредитной помощи Украине и обеспечении американской поддержки украинской властям, чтобы они смогли пережить этот шторм и стабилизировать экономику, провести необходимые реформы, отчитаться перед народом о результатах своей работы – сделать все то, что обеспечит более гладкое проведение выборов, запланированных на май», – заверил Б. Обама.

В свою очередь вице-президент Еврокомиссии О. Рен отметил, что Европа также заинтересована в стабильной Украине. Он заявил, что Европейский Союз предоставит первый транш макрофинансовой помощи Украине, как только Международный валютный фонд возобновит финансирование страны. «Один из наших каналов помощи – это макроэкономическая помощь объемом в 1,6 млрд евро в поддержку стабилизации и реформирования экономики. Первый транш этой помощи мог бы быть немедленно выделен, как только будет заключено соглашение с МВФ», – сказал О. Рен. «Вы можете спросить, а зачем Европейскому Союзу поддержка Украины? ... Украина лежит в центре европейского континента, и мы должны сделать все ради стабильности и безопасности этой важной части Европы. Вот почему мы готовы оказать финансовую помощь при выполнении условий как только соглашение с МВФ будет подписано и как только Украина начнет серьезные экономические реформы», – подчеркнул О. Рен (<http://finance.liga.net/economics/2014/3/11/news/37730.htm>).

В самом же Международном валютном фонде предупреждают об усилении дефляционных рисков в экономике стран еврозоны. В интервью немецкому изданию об этом заявил главный экономист МВФ О. Бланшар. Он, в частности, отметил: «Риски дефляции, особенно в еврозоне, на самом деле присутствуют. С одной стороны, дефляционные тенденции в таких странах, как Испания и Португалия, отчасти помогут улучшить их конкурентоспособность, а также экспорт этих стран. Однако при этом дефляция вызовет дальнейший рост реальных процентных ставок и реальной стоимости их госдолга и в конечном счете снизит внутренний спрос» (<http://sud.ua/news/2014/03/11/61382-v-mvf-predypredili-ob-ysilenii-deflyatsionnikh-riskov-v-ekonomike-stran-evrozoni>).

Как сообщают отечественные обозреватели, в программе правительства А. Яценюка записано, что Украина должна брать кредит в МВФ. Они также заверяют, что заключение меморандума Украины с МВФ должно стать сигналом для зарубежных инвесторов, что в Украину можно вкладывать деньги, и зарубежные инвестиции смогут реально заходить в Украину. «В этом во многом и состоит цель нового правительства Украины, чтобы за счет кредита МВФ привлекать новых инвесторов и тем самым дать простор для инвестиционной деятельности», – утверждает экономист А. Охрименко (<http://news.finance.ua/ru/~2/2014/03/03/320337>).

В самой программе правительства А. Яценюка уже записано, что будет повышение тарифов ЖКХ, как требует МВФ. При этом предлагается принять закон о поставках природного газа для населения. Как объясняет А. Охрименко: «Скорее всего, это будет закон по аналогии с уже действующим законом о рынке электроэнергии. Суть этого закона заключается в том, что теперь продажей газа населению будет заниматься не государство, а частные компании. В результате частные лица смогут выбирать, у кого и по какой цене будут покупать газ, как это принято в странах ЕС. А для начала, согласно требованиям МВФ придется в два раза повысить тарифы для населения на газ, потребляемый для бытовых нужд. Тем самым будет положена основа, для ликвидации государственных дотаций. Как известно, сейчас цена на газ для населения почти в четыре раза ниже, той цены, которую государство платит за газ России. А после военного конфликта с Россией ожидать дешевого газа от нее не приходится. Если вообще можно ожидать от нее газ. Скорее всего, Украине придется покупать газ в ЕС, а это значит, что нужно начать повышать цены на газ для населения, чтобы за несколько лет ликвидировать дотации и уже украинцы будут платить за газ по полной цене, как немцы или швейцарцы».

Однако, по мнению эксперта, цена на газ – это не главное. Куда более важной является реформа ЖКХ, точнее пересмотр тарифов на отопление в связи с новой ценой на газ. «У нас, как известно, тарифы на отопление очень сильно зависят от цены на газ. Поэтому предлагается сделать тарифы на тепло ре-

гулируемые. Чтобы теплокоммунальщики могли их менять оперативно с учетом изменения своих затрат. Это, согласно программе правительства А. Яценюка, должно помочь избавиться от убытков ЖКХ, которые накопило старое правительство. ... При этом высокие цены на газ, свет и услуги ЖКХ должны заставить украинцев больше экономить энергетические ресурсы», – отмечает А. Охрименко.

«Полученные от МВФ 15 млрд дол. можно будет направить на увеличение золотовалютных резервов Украины и тем самым обеспечить их рост до 30 млрд дол. Это фактически обеспечит улучшение наших макропоказателей и будет хорошим сигналом для зарубежных аналитиков, которые будут оценивать экономический потенциал Украины. Для аналитиков размер золотовалютных резервов очень важен, и поэтому его рост всегда воспринимается положительно, что может стать основой для повышения суверенного рейтинга Украины, а также рейтингов наших компаний и банков. Все это может дать возможность нашему правительству, а также банкам и компаниям размещать еврооблигации на международных рынках, и тем самым привлекать все больше и больше внешних долгов. Это должно стать основой для экономического роста экономики Украины на перспективу», – резюмировал А. Охрименко (<http://news.finance.ua/ru/~2/2014/03/03/320337>).

По мнению политического эксперта А. Вороненко, только факт приезда представителей МВФ в Украину может положительно сказаться на курсе гривни и даже повлияет на улучшение дел в украинской экономике. Об этом он сказал в эфире телеканала БТБ. «В частности международные экономические эксперты считают, что сразу после приезда миссии МВФ гривна может укрепиться уже на 70 к. и получить толчок к дальнейшему росту уже после получения кредитов. Ведь кредиты МВФ – позитивный толчок и для банковской системы, и для украинской экономики в целом», – отметил он.

А. Вороненко назвал положительным факт, что Премьер-министр А. Яценюк открыто заявил о непопулярных мерах, к которым собирается прибегнуть правительство. «Конечно, это хорошо, что Яценюк сказал перед всей страной, что пойдут на непопулярные решения. А вот как это воспримут люди – это уже другой вопрос. Считаю, что они должны относиться к этому с пониманием. Поэтому я считаю, что он как государственный поступил правильно. Он сказал честно, и население, которое принимало участие в революции, должно понять, что таким образом оно стало соучастником нынешней ситуации, и поэтому должно быть готовым пройти этот путь до конца, спокойно и сдержанно. Ведь этим путем когда-то проходили все страны ЕС», – подытожил эксперт (<http://minfin.com.ua/2014/03/04/1690289/>).

Директор Фонда энергетического развития С. Пикин в интервью Pravda.Ru рассказал: «Украине придется на 100 процентов исполнить условия МВФ с самыми жесткими реформами, которые в последние годы ни одной из правителей Украины не был способен проводить. Для Яценюка это единствен-

ный вариант, исполнить роль, причем не самую негативную» (http://www.pravda.ru/news/world/formerussr/ukraine/04-03-2014/1197145-pikin_ukraina-0/).

Требования МВФ для Украины станут для населения шоковой терапией. Об этом в комментарии корреспонденту сообщил нардеп (фракция ПР) А. Пинчук. «Новое правительство будет брать деньги везде и под любые проценты тем более во время конфликта с РФ. То, что для населения это (повышение тарифов на ЖКУ по требованию МВФ) будет шоковой терапией – это правда. Но украинцы сами принимали решение. Стоя на Майдане и требуя Европу, нужно было понимать, что требуете не только светлую мечту, но и темные реалии в ближайшие годы», – сказал А. Пинчук (<http://for-ua.com/politics/2014/03/04/123333.html>). По его словам, некоторые требования, предъявляемые международными организациями к Украине, неприемлемы.

Независимый эксперт по энергетическим вопросам В. Землянский уже заявил, что цена на коммунальные услуги будет расти независимо от цены на газ. «Цены вырастут на газ, горячую воду, тепло, электричество, поэтому первое, что нужно будет сделать Кабмину, – это утвердить механизм адресной помощи населению», – сказал эксперт.

Чтобы стабилизировать ситуацию в экономике, правительству придется пойти не только на пересмотр тарифов, но и на заморозку зарплат, сокращение социальных программ и субсидий (<http://for-ua.com/politics/2014/03/04/123333.html>).

Вместе с тем Украина не сможет решить свои финансовые проблемы за счет кредита МВФ. Об этом в комментарии корреспонденту ForUm'a заявил нардеп от фракции УДАР П. Розенко. «Только за счет кредита МВФ Украина не сможет решить проблемы. Чтобы поднять экономику с колен, нужны внешние инвестиции», – сказал он.

По его словам, МВФ не даст Украине деньги просто так. «Сейчас важно, как будет действовать правительство. Если они и дальше будут говорить украинцам, что у нас все хорошо и будет еще лучше после кредита, то народ будет ждать хорошего, а объективно ничего хорошего в ближайшее время Украину не ждет», – считает П. Розенко (<http://for-ua.com/economics/2014/03/04/115025.html>).

«Решение украинских проблем находится в самой Украине. И главное – это исполнить условия, чтобы получить деньги МВФ. Это определяющее. Реформы, на которых настаивает МВФ, позволят стране не просто выпутаться из кризиса, но и в дальнейшем самостоятельно двигаться в правильном направлении», – заявил Ю. Румер, эксперт Фонда Карнеги (<http://podrobnosti.ua/podrobnosti/2014/03/08/963282.html>).

Нардеп (УДАР) С. Каплин назвал 10 требований Международного валютного фонда, которые, по его утверждению, могут быть изложены в меморандуме с Украиной. Их выполнение позволит открыть новую кредитную линию для Украины. Об этом он сообщил в своем блоге на LB.ua. Среди требований:

1. Повысить пенсионный возраст на два года для мужчин, на три – для женщин. Ликвидировать право на досрочный уход на пенсию и принцип считать год за два на опасных предприятиях.

2. Ликвидировать институт специальных пенсионных пособий, которые выделяются ученым, государственным служащим, управляющим государственных предприятий. Ограничить пенсии работающим.

3. Повысить цену на газ для муниципальных предприятий на 50 %, в два раза для частных потребителей. Увеличить стоимость электричества на 40 %. Разрешить установление цен ЖКХ. Допустить рост цен соответственно росту цен на газ. Увеличить акциз на бензин на 60 евро.

4. Отменить льготы и повысить налоги на транспорт на 50 %. Не повышать прожиточный минимум, балансировать социальную ситуацию за счет точечных субсидий.

5. Приватизировать все шахты и отменить все субсидии. Отменить льготы для предприятий ЖКХ, транспорта и прочего. Отмена государственной поддержки родов, бесплатного питания, учебников.

6. Ограничить практику упрощенного налогообложения. Отменить практику льгот по НДС в сельской местности. Обязать аптеки и фармацевтов платить НДС.

7. Отменить мораторий на продажу земли сельскохозяйственного назначения. Отменить субсидии для производителей свинины и курятины.

8. Сократить состав министерств до 14. Оставить лишь одного вице-преьера. Отменить должность министра кабинетов министров. Ликвидировать шесть министерств. Подчинить все государственные органы министерствам. Налоговая администрация, таможня, фонд госимущества должны войти в министерство финансов.

9. Ограничить излишнюю оплату труда государственных лиц.

10. Пособия по безработице должны начисляться только после минимального периода в шесть месяцев работы. Оплачивать больничные на уровне 70 % от заработной платы, но не ниже прожиточного минимума. Оплачивать больничный начиная только с третьего дня болезни (<http://gigamir.net/money/economics/pub662927>).

Напомним, Премьер А. Яценюк пообещал удовлетворить все требования Международного валютного фонда, которые будут необходимы для открытия новой кредитной линии.

По мнению большинства экспертов, все перечисленные изменения Украине нужны. В долгосрочной перспективе это должно привести к улучшению ситуации. Но вся сложность проведения реформирования экономики в том, что до предела накалена политическая обстановка. Ведь ни одна страна в мире не проходила столь масштабных преобразований в подобных условиях.

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Україна увійшла до 11 провідних наукових країн світу, які визначені ключовими стратегічними партнерами ЄС у програмі ЄС «Горизонт 2020», а також наша держава визнана єдиним стратегічним партнером Євросоюзу в Східній Європі. На цьому наголосив офіцер з міжнародного співробітництва Директорату з досліджень та інновацій Європейської комісії Т'єрі Девар на брифінгу для ЗМІ, який відбувся в рамках презентації програми ЄС «Горизонт 2020».

Програма ЄС «Горизонт 2020» впроваджуватиметься в період з 2014 по 2020 р. А загальний обсяг фінансування підтримки досліджень та інновацій у рамках програми передбачений у розмірі понад 70 млрд євро.

Учасники заходу наголосили, що серед основних завдань «Горизонту 2020» – модернізація економіки Європи і світу для боротьби з кризою. Відповідно, участь України цій програмі теж дасть змогу зробити важливі кроки в напрямі модернізації національної економіки.

16 січня 2014 р. у Державному агентстві з питань науки, інновацій та інформатизації України відбулася презентація програми Європейського Союзу «Горизонт 2020», яка буде реалізовуватися з 2014 по 2020 р. Програма орієнтована на підтримку дослідницької та інноваційної діяльності в усіх сферах суспільного життя – від фундаментальних наук до впровадження інновацій у реальний сектор економіки.

Про офіційне відкриття нової програми «Горизонт 2020» Європейська комісія оголосила 1 січня 2014 р. Напередодні цієї події, 11 грудня 2013 р., були анонсовані перші конкурси програми.

Пріоритети програми «Горизонт 2020» – сприяння фундаментальним науковим дослідженням, підвищення конкурентоспроможності виробництва, розвиток ІКТ, нанотехнологій, нового матеріалознавства, біотехнологій та космічної галузі, а також пошук відповідей на найбільш гострі соціальні виклики у сфері охорони здоров'я, екології і демографії (*Хресчатик* (<http://www.kreschatic.kiev.ua/news/1389887212.html/>) – 2014. – 16.01).

* * *

В Луганске состоялась презентация совместных проектов трансграничного сотрудничества в рамках Еврорегиона «Донбасс». Участникам заседания еврорегиона были предложены восемь проектов в сфере энергетики, межрегиональной кооперации, АПК, экологии и логистики, а также туризма.

Отмечено, что их реализация станет реальным толчком для активизации инвестиционной деятельности, повышения конкурентоспособности террито-

рий-участниц еврорегиона, развития современной производственной и рыночной инфраструктуры, создания новых рабочих мест и т. д. Так, например, рассказывая об организации работы по созданию индустриальных парков в Луганской области, директор Департамента промышленности и энергосбережения Луганской облгосадминистрации Д. Дрожжин подчеркнул, что правительство делает всё для того, чтобы создать в нашей стране наиболее благоприятные условия для развития экономики и привлечения инвестиций. В частности, для этого разработана и утверждена соответствующая законодательная база, определен ряд преференций, в том числе в сфере налогообложения и кредитования. И работа в этом направлении продолжается.

В качестве одного из уже успешно реализованных на Луганщине проектов он назвал строительство трех ветропарков суммарной мощностью 875 МВт. Это будет самый мощный ветропарк в Украине. Планируемый объем инвестиций – 18,3 млрд грн. Первые турбины запущены еще в прошлом году, парки постепенно выходят на проектную мощность. В связи с этим Д. Дрожжин предложил сотрудничество в сфере ветроэнергетики всем участникам еврорегиона.

Также были представлены проекты «Энерготехнологический кластер по глубокой переработке углеводов в городах Звереве – Гуково», «Тенденции и перспективы развития АПК Еврорегиона «Донбасс», «Переработка породных отвалов в Луганской области», «Развитие природно-заповедного фонда и формирование экологической сети Луганщины в рамках Еврорегиона «Донбасс», «Зона сервисного обслуживания таможенно-логистического терминала «Должанский».

Помимо этого участники обсудили возможности использования Интернет-ресурсов в приоритетном направлении деятельности Еврорегиона «Донбасс» – развитии межрегиональной кооперации. В завершение им был презентован видеоролик о развитии туризма и подготовке туристических маршрутов по местам исторического и культурного наследия на территории Луганской области и сопредельных территориях Еврорегиона «Донбасс» (*Луганська обласна державна адміністрація (http://www.loga.gov.ua/oda/press/Vs;yfjlyt news/2014/01/24/news_63366.html). – 2014. – 24.01*).

* * *

ГУ «Научно-исследовательский и проектный институт основной химии «НИОХИМ» (Харьков) выполнил для Беларуси технико-экономическое обоснование строительства производства кальцинированной соды из местного сырья.

Контракт с Китаем на строительство содового завода был подписан белорусами два года назад, но из-за низкой эффективности к его реализации так и не приступили. Министерство стройархитектуры Республики Беларусь обратилось за помощью к ОАО «Сода» (Россия) и институту НИОХИМ, кото-

рий являється єдиним комплексним інститутом по проектуванню содових виробств на постсоветському просторі.

Українські спеціалісти гарантують, що пропонуєма ними технологія, сучасні технічні рішення забезпечать якість соди на рівні європейських стандартів, в той час як до якості китайської соди у споживачів є зауваження. Термін служби основного обладнання за технологією, пропонуємою китайською стороною, становить 15 років, за української – 50 років. Перевагою проекту НІОХІМ є також переробка відходів содового виробництва в товарну продукцію, зокрема, в хлористий кальцій, востребований нафтяниками, меліорант, який необхідний для підвищення плідності ґрунту Білорусі.

За даними інституту, важливо, що в результаті досліджень НІОХІМ розробив оптимальний варіант – будівництво содового заводу з використанням як сировини не хлориду натрію, а галітових відходів калійного виробництва. Це дозволить створити практично безвідходний хімічний комплекс за випуску калійних добрив, кальцинованої соди, харчової соди та ряду інших продуктів. Проект матиме високе екологічне значення для Білорусі. І головне – можливо створення і спільне використання загальної інфраструктури для створюваного калійно-содового комплексу. Це дозволить суттєво знизити інвестиції в будівництво содового заводу і підвищити його ефективність. В цьому варіанті також виключаються багатомільйонні витрати на створення власної сировинної бази хлориду натрію. Крім того, інститут готовий взятися за реалізацію цього проекту за умов «під ключ» і в даний час веде переговори з потенційним інвестором.

НІОХІМ виконує наукові дослідження по розробці продуктів неорганічної хімії, вдосконаленню технологій їх отримання, апаратного оформлення хімічних виробств і систем управління ними, а також проектує хімічні підприємства. НІОХІМ – головна організація в Україні по стандартизації хімічної продукції, по вимірюванням, забезпечуючим захист навколишнього середовища і безпеку праці промисловості основної хімії.

Содовий завод планується побудувати в Мозькому районі (Гомельська область). Введення в експлуатацію заплановано на 2016 рік. Потужність – 300 тис. т продуктів на рік (*STATUS QUO* (http://www.sq.com.ua/rus/news/ekonomika/10.01.2014/v_bielarusi_postroyat_sodovyj_zavod_po_harkovskoj_tehnologii/instytut/). – 2014. – 10.01).

* * *

Вінницький національний технічний університет уклав угоду про співробітництво з Цзинаньським університетом QiluNormalUniversity (Китайська Народна Республіка). Підписанню угоди передувало візит до міст

Цзинань та Тайань проректора з наукової роботи Вінницького національного технічного університету, доктора технічних наук, професора С. Павлова на чолі міжнародної делегації.

У договорі йдеться про технологічні дослідження, а також про відкриття на базі Вінницького національного технічного університету Центру Конфуція. Це буде вже п'ятий в Україні такий науково-навчальний заклад, котрий за основне завдання має популяризацію культурної спадщини китайського народу, зокрема китайської мови, розширення освітнього та культурного обміну, а також розвиток дружніх відносин між державами.

Під час візиту детально обговорили нюанси співпраці щодо навчання студентів і стажування викладачів, виконання дисертаційних досліджень аспірантами ВНТУ у напрямі біотехнологічних спеціальностей, а також у сфері нанотехнологій, матеріалознавства й енергозбереження.

У рамках виконання угоди з компанією SHANDONG VOTSEN NEW ENERGY TECHNOLOGY CO., LTD (м. Тайянь, Китай) із генеральним директором Лю Лізіанем укладено домовленість про створення на базі ВНТУ спільної науково-випробувальної лабораторії сертифікації та контролю параметрів літєвих батарей як джерел живлення електромобілів і реалізації програми енергозбереження в м. Вінниця. Варто зазначити, що співпраця з цією фірмою стосується енергоощадних технологій на основі використання новітніх технологій у галузі дослідження та побудови альтернативних джерел енергії; розробки оптоелектронних, мікроелектронних і нанотехнологій у сфері створення оптико-електронних засобів, біомедичній оптиці; розробки інформаційно-вимірювальних систем діагностики контролю параметрів літєвих батарей як джерел живлення електромобілями; використання літєвих батарей у біомедичних оптоелектронних лазерних і мікроелектронних системах.

Під час візиту відбулася зустріч із керівництвом м. Тайань. Члени делегації ознайомилися з роботою Тайаньської національної зони високих технологій, досягненнями Цзинаньського інституту енергетики Шандунської Академії Наук, компанії Linuo-Power, що є лідером у Китаї з виробництва високоефективних сонячних батарей.

Учені Вінницького національного технічного університету вже багато років ведуть активну наукову співпрацю з Чаньчуньським інститутом точної механіки та оптики, Китайським технологічним парком високих технологій (м. Цзинань), Шаньдунським університетом, Шаньдунським транспортним університетом, Хенанським університетом.

Ректор ВНТУ, доктор технічних наук, професор В. Грабко брав участь у роботі українсько-китайської підкомісії з питань співробітництва в галузі освіти комісії зі співробітництва між урядом України та урядом Китайської Народної Республіки на базі Цюньжоуського університету (м. Санья, КНР). Учасники форуму розглянули нагальні питання співпраці університетів у сфері освіти з

природничих та гуманітарних наук, гірництва, водної справи, медицини, машинобудування, транспорту, авіа- та суднобудування, матеріалознавства, а також міжнародного академічного обміну студентів, аспірантів та викладачів вищих навчальних закладів; гармонізації бакалаврських та магістерських програм; запровадження англомовних магістерських програм у вищих навчальних закладах обох держав; виконання аспірантських дисертаційних робіт під подвійним керівництвом професорів з китайських та українських вищих навчальних закладів; проходження стажування українських викладачів і науковців у провідних університетах Китаю, а китайських – у ВНЗ України тощо.

Загалом Вінницький національний технічний університет понад 10 років плідно працює з китайськими партнерами в напрямі освіти та науки. Центр із зарубіжного навчання Компанії зовнішньої торгівлі та інформації провінції Шаньдунь направив на навчання до ВНТУ понад 250 китайських студентів (*Перші новини Вінниці (<http://ilikenews.com/article/vinnickiy-politeh-spivpracyie-z-kitaycyami#comment>). – 2014. – 22.01*).

Діяльність науково-дослідних установ

Работая в архивах Российской национальной библиотеки в Санкт–Петербурге, докторант Института украинской археографии и источниковедения им. Грушевского Национальной академии наук Украины, декан Запорожского факультета Киевского национального университета культуры и искусств, историк В. Филас нашел малоизвестную широкому кругу черно-белую репродукцию картины И. Айвазовского с видом г. Запорожье «Днепр у Александровска».

Картина обнаружена в достаточно редком издании «Айвазовский и его произведения» 1901 г., автор – Н. Кузьмин. Она написана на холсте примерно в 70-х годах XIX в., а эскизы, зарисовки были сделаны, скорее всего, в 50-х годах. Тем, кто изучает творчество Айвазовского, картина «Днепр у Александровска» известна. Но эти люди в основном сконцентрированы на маринистике. Но для Запорожья эта картина уникальна, потому что практически никто из великих мастеров мирового уровня не рисовал этот город. Был на Хортице Илья Репин, сделал зарисовки для картины «Запорожцы пишут письмо турецкому султану».

Находка состоялась благодаря Фонду Сороса «Открытое общество», который спонсировал поездку в Санкт-Петербург. В настоящее время ведутся переговоры о второй поездке, чтобы найти хоть какие-то «края» этой картины. Пока попытки найти хоть какие-то ее следы не увенчались успехом. Работаем с Фондом «Открытое общество» в плане того, чтобы сделать цветную копию этой картины.

*Комментарий искусствоведа Л. Травень, старшего научного сотрудника областного художественного музея: «Работу И. Айвазовского “Днепр у Александровска” вижу в первый раз. Конечно, находка очень интересна, а для Запорожья уникальна. Думаю, что картина связана с периодом 50–х–70–х годов XIX в., потому что в это время Айвазовский ездил по Украине и по Кавказу. Известно несколько его произведений с видами Украины, с изображением Днепра. Например, в Третьяковской галерее есть картина “Мельница на берегу реки. Украина” 1880 г., “Камыши на Днепре” в Феодосийской картинной галерее, “Обоз чумаков” в Смоленском краеведческом музее» (Олейник С. Запорожский ученый нашел в Санкт–Петербурге интересное изображение нашего города 19–го века: Александровск глазами Айвазовского // *Индустриальное Запорожье*(<http://iz.com.ua/zaporoje/29965-zaporozhskiy-uchenyy-nashel-v-sanktpeterburge-interesnoe-izobrazhenie-nashego-goroda-19go-veka.html>). – 2014. – 10.01).*

Аерокосмічна і авіаційна галузі

З острова Воллопс, що біля східного узбережжя США, успішно стартувала ракета «Антарес» з приватною космічною вантажівкою Cygnus. Її розробник – американська компанія Orbital Sciences Corporation, але основну конструкцію першого ступеню ракети розробило Конструкторське бюро «Південне», а виготовив – Південний машинобудівний завод у Дніпропетровську.

Це вже другий політ Cygnus до Міжнародної космічної станції. Апарат має доставити туди більше тонни вантажу: продукти, обладнання, рідзвяні подарунки для екіпажу, а також мурах, які потрібні космонавтам для освітнього проекту.

Orbital Sciences – одна з двох приватних компаній, які виграли контракти NASA на постачання МКС. Умови договору передбачають вісім регулярних рейсів (*NewsMarket* (<http://www.newsmarket.com.ua/2014/01/u-ssha-startuvala-raketa-v-rozrobkah-yakoyi-brali-uchast-ukrayintsi/>). – 2014. – 10.01).

* * *

В. Горбулін – засновник і перший генеральний директор Національного космічного агентства України, академік Національної академії наук України і Міжнародної академії астронавтики, доктор технічних наук, лауреат Державних премій СРСР і України.

В. Горбулін з перших років незалежності України брав участь у підготовці багатьох стратегічних рішень, які мали визначальне значення для молодій держави. Одна з яскравих сторінок у його житті – становлення «України космічної». Ряд учених, конструкторів, керівників наукових організацій і про-

мислових підприємств ракетно-космічного комплексу, розуміючи негативні наслідки дезінтеграції величезної країни, передбачали зовсім не райдужні перспективи для науки загалом, багатьох наукових шкіл і високотехнологічних виробництв. Невизначеною була доля й перспектива спільних проєктів та кооперації підприємств.

У перші місяці незалежності України відбулося кілька робочих нарад, консультацій, зустрічей на різних рівнях, на яких обговорювалися питання подальшої долі стратегічних підприємств і найважливіших напрямів у науці. Тривав пошук шляхів збереження позицій, що їх займала ракетно-космічна техніка до розпаду СРСР. Підписана в Мінську 30 грудня 1991 р. Угода «Про спільну діяльність з дослідження і використання космічного простору» в рамках СНД не стала об'єднаним документом для продовження дослідження космічного простору, а, власне кажучи, розділила напрацьований потенціал. Рушив процес перегляду космічних програм та планів, призупинення фінансування низки наукових, військових і прикладних космічних проєктів.

Припинялися роботи з радянських програм оборонної і космічної тематики, зокрема з міжнародної програми «Інтеркосмос», що призвело до розпаду кооперації розробників і виробників ракетно-космічних засобів, згорання функціональної та випробувальної бази.

Для збереження й розвитку наявного на території України науково-технічного потенціалу виникла ідея створити, за прикладом провідних космічних держав, керівну структуру – космічне агентство. Ініціаторами створення такої структури виступили президент НАН України Б. Патон, директор Головної астрономічної обсерваторії НАН України Я. Яцків, начальник управління оборонних програм Кабінету Міністрів України В. Горбулін, президент Федерації космонавтики України А. Завалишин (у недавньому минулому – заступник начальника космодрому Байконур). Трохи згодом до них приєдналися й промисловці – генеральний директор ПО «Південмаш» Л. Кучма, генеральний конструктор КБ «Південне» С. Конюхов, генеральний директор НВО «Хартрон» Я. Айзенберг. 29 лютого 1992 р. Л. Кравчук підписав Указ про створення Національного космічного агентства України зі статусом центрального органу виконавчої влади. На перший план виходило кадрове питання – призначення керівника агентства. Від цієї людини залежала доля підприємств, галузі, космічного майбутнього країни. Невдовзі всі дійшли висновку, що таким керівником міг би стати В. Горбулін, який має ці риси, а ще – багатий життєвий досвід, набутий під час роботи в КБ «Південне», оборонному відділі ЦК Компартії України, Кабінеті Міністрів України. Цю кандидатуру підтримав Президент України Л. Кравчук, і постановою Кабінету Міністрів № 119 від 9 березня 1992 р. генеральним директором Національного космічного агентства України було призначено В. Горбуліна.

Підготовлено Положення про НКАУ, розробляється структура й визначається чисельність працівників агентства, ведеться пошук кадрів, проходять

співбесіди з десятками претендентів на роботу в новій перспективній організації. Загострилися питання виконання українськими вченими і промисловістю завдань, включених у Міждержавну програму космічних досліджень. 4 травня 1992 р. для аналізу стану й виконання робіт із цієї програми створюється експертна група НКАУ та Комісії космічних досліджень АН України. До її складу ввійшли 12 представників Академії наук і єдиний працівник НКАУ – його генеральний директор В. Горбулін. 18 травня підписано постанову КМУ про чисельність і штатний розпис агентства.

Закладена В. Горбуліним практика злагодженої співпраці вчених, цивільних та військових фахівців зберігалася в НКАУ впродовж багатьох років. Тут плідно працювали доктори й кандидати наук, колишні керівники підприємств та організацій, генерали і космонавти.

Наступний крок, ініційований В. Горбуліним, – визначення стратегії і тактики подальшої діяльності. Агентство, на його думку, мало розробляти концептуальні основи державної політики у сфері дослідження і використання космічного простору в мирних цілях та в інтересах безпеки держави. З цією метою агентство має організовувати космічну діяльність в Україні й під юрисдикцією України – за кордоном. Для цього необхідно розробляти плани заходів на близьку й середньострокову перспективу. Дійшли висновку, що слід складати космічні програми, розраховані на п'ятиріччя, які б затверджували уряд або Верховна Рада країни (*Кузнєцов Е. Покликання – творити! // Дзеркало тижня. Україна (http://gazeta.dt.ua/personalities/poklikannya-tvoriti-do-75-richchya-akademika-v-gorbulina_.html). – 2014. – 17– 24.01).*

* * *

У 2014 р. за програмами «Морський старт», «Наземний старт», «Дніпро» передбачається здійснити шість пусків ракет-носіїв українсько-го виробництва (три пуски РН «Дніпро» та три пуски РН «Зеніт»). Також запланована участь українських підприємств у здійсненні трьох пусків РН «Антарес» (один з яких уже успішно відбувся 9 січня) та двох пусків РН «Вега».

Крім того, планується забезпечити виконання заходів щодо створення космічної системи дистанційного зондування Землі «Січ-2-1» та проведення державних випробувань Системи координатно-часового та навігаційного забезпечення України, яка дасть можливість розв'язувати низку практичних задач, серед яких – землеустрій, геологорозвідка, будівництво, підвищення ефективності й безпеки функціонування транспорту, збільшення обсягу транзитних перевезень через Україну.

Одним з головних завдань цього року є продовження реалізації міжнародного проекту «Циклон-4» на пусковому центрі Алкантара (*Освітній портал (<http://www.osvita.org.ua/news/75579.html>). – 2014. – 24.01).*

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань

ПАО «АрселорМиттал Кривой Рог» и ГП «Гипрококкс» (Харьков) подписали договор о выполнении проектных работ по реконструкции комплекса коксовых батарей № 5 и № 6. Коксовые батареи № 5 и № 6 конструкции «Гипрококкса» были введены в эксплуатацию после перекладки соответственно в 1986 и 1985 г. В результате более чем 25-летней работы батареи устарели морально и физически и не обеспечивают экологическую безопасность производства.

Проектом предусматривается реконструкция батарей с учетом требований по промышленной безопасности, энергетической и экономической эффективности, охраны окружающей среды. Институт «Гипрококкс» проектирует предприятия и оборудование коксохимической промышленности. Технологические разработки института защищены авторскими свидетельствами и патентами. Система управления качеством инжиниринговых услуг утверждена международным обществом «Ллойд Регистр» и имеет сертификат на соответствие стандарту ISO 9001:2000. По технической документации института были построены 59 коксохимических предприятий с производственной мощностью 290–7600 тыс. т кокса в год. В проектах применяются выборочное дробление угля, частичное брикетирование и трамбовка угольной шихты. «Гипрококкс» сотрудничает с научно-исследовательскими и проектно-конструкторскими организациями Украины и России, имеет соглашения о сотрудничестве с рядом зарубежных фирм (*STATUS QUO* (http://www.sq.com.ua/rus/news/ekonomika/29.01.2014/harkovskij_giprokoks_rekonstruiruet_koksovye_batarei_krivo-rozhskogo_metkombinata/инстумум/)). – 2014. – 29.01).

Інноваційні розробки та технології

Физики Донецкого физико-технического института им. Галкина разработали уникальное устройство, позволяющее обнаружить горняков, попавших под обвал в результате аварийной ситуации. Об этом сообщает Профсоюз работников угольной промышленности Украины. Датчик размером с сим-карту, который достаточно прикрепить к одежде горняка, имеет настолько высокую чувствительность, что способен распознать малейшие изменения электромагнитного поля.

«По нашим оценкам, шахтера можно обнаружить на расстоянии до 100 метров. Это гарантировано, и расстояние не будет зависеть от условий, в которых происходит обнаружение шахтера», – рассказал разработчик устройства, кандидат физико-математических наук Н. Мезин.

Для такого датчика по специальной технологии в лаборатории выращивают чувствительную ферритовую пленку. Процесс напоминает приготовление слоеного теста, но вместо муки – нано-частицы. «Источник материала распыляется мелкими фракциями. Это десятки нанометров, которые осаждаются на горячей подложке, происходит трансформация материала», – объяснил механизм выращивания старший научный сотрудник Ю. Николаенко.

До практического использования прибора еще далеко. Необходимость в устройстве есть, а интереса и денег на его внедрение у соответствующих структур нет, говорят ученые. Сейчас такие полезные элементы лишь в опытных образцах. К слову, себестоимость прибора – чуть больше 16 грн (*На Донбасе ученые разработали уникальное устройство для обнаружения горняков под завалами // Наша газета (<http://nashagazeta.net/41246-na-donbasse-uchenye-razrabotali-unikalnoe-ustroystvo-dlya-obnaruzheniya-gornyakov-pod-zavalami.html>). – 2014. – 17.01*).

Відновлювані джерела енергії

По результатам опроса, проведенного экспертами Украинской ветроэнергетической ассоциации, за период с 1 января по 31 декабря 2013 г. в Украине было введено в эксплуатацию 95,3 МВт новых ветроэнергетических мощностей. Таким образом, на 31 декабря 2013 г. суммарная установленная мощность ветроэнергетического сектора Украины составила 371,2 МВт по сравнению с 276 МВт в 2012 г., что соответствует темпам роста отрасли в размере 56 %

В целом же, к концу 2013 г. суммарная мощность физически смонтированных в стране ветротурбин составила 472,9 МВт, из которых 101,7 МВт сейчас находятся на стадии присоединения к энергосети. Кроме того, начато строительство на ряде площадок, расположенных в Луганской и Херсонской областях, а также в АР Крым.

В 2013 г. все ветроэлектростанции (ВЭС) Украины выработали более 630 млн кВт•ч электроэнергии, что составляет 0,33 % от общего производства электроэнергии в стране.

Благодаря «зеленой» электроэнергии, выработанной за счет энергии ветра, выбросы CO² в атмосферу были сокращены на 512 тыс. т.

Лидирующими компаниями в ветроэнергетической промышленности Украины остаются ООО «УК «Ветряные парки Украины» и ООО «Винд Пауэр» (ДТЕК). Установленная мощность ветростанций компании «Ветряные парки Украины» возросла до 188 МВт. Семнадцать ветротурбин «ФВТ Украина» единичной мощностью 2,5 МВт производства ООО «Фурлендер Виндтехнолджи», Украина, были введены в эксплуатацию на ветростанциях Ветроэнергопром, Краснодонская, Останинская и Лутугинская.

В 2013 г. продолжалось строительство Ботиевской ВЭС в Запорожской области. Компания «Винд Пауэр» (ДТЕК) установила 35 новых ветротурбин «Vestas V-112» единичной мощностью 3,075 МВт, из которых, по состоянию на конец декабря, 9 ветротурбин были присоединены к энергосети.

Еще две 3 МВт-ные ветротурбины «Vestas V-112» были введены в эксплуатацию на Новороссийской ВЭС, принадлежащей компании ООО «Виндкрафт Украина».

Кроме того в 2013 г. были введены в эксплуатацию две 2 МВт турбины корейского производства UNISON (Тарханкутская ВЭС, АР Крым), четыре ветротурбины по 600 кВт производства Bonus (Siemens) на площадках ЭТУ «Водэнергоремналадка» в АР Крым и в г. Борисполь, Киевская область, а также две турбины Turbowinds T600-48 на Мирновской ВЭС (АР Крым) и на Сивашской ВЭС (Херсонская область, ООО «Сивашэнергопром»).

На фоне продолжающихся в Украине споров вокруг вопроса, касающегося правила местной составляющей, это требование уже выполняется двумя компаниями-производителями, лидирующими сегодня на ветроэнергетическом рынке Украины, а именно – «ФВТ-Украина» и «VESTAS». УВЭА поддерживает подобные шаги ветроэнергетических компаний, направленных на развитие национального машиностроительного сектора.

В конце декабря в г. Краматорск состоялась презентация производства одной из самых сложных и крупногабаритных частей ветротурбины – рамы гондолы. Подобный конструкционный элемент ветрогенератора в Украине изготовлен впервые. Заказчиком рамы гондолы для 2,5-мегаваттной ветротурбины стала ООО «ФВТ-Украина», которая активно развивает собственное производство компонентов для ветроэнергетической отрасли. К 2013 г. ветроустановки FL2500 выпускались по технологии немецкой компании Fuhrländer AG. В 2013 г. «ФВТ-Украина» приобрела лицензию у немецкой компании W2E (Wind-to-Energy) на производство ветротурбин мощностью 2,05, 2,5 и 3 МВт.

В середине декабря 2013 г. ПАО «Николаевский судостроительный завод "Океан"» в кооперации с датской компанией VESTAS, одним из крупнейших в мире производителей ветрогенераторов, осуществили совместный пилотный проект по перегрузке и сборке компонентов ветрогенераторных установок на мощностях николаевского предприятия. В рамках выполнения проекта стороны обеспечили разгрузку и сборку компонентов семи комплектов ветрогенераторов единичной установленной мощностью 3,075 МВт, установка которых начата на Новороссийской ВЭС в Херсонской области.

По мнению главы правления УВЭА А. Конеченкова, основным сдерживающим фактором интенсивного развития ветроэнергетических проектов в Украине, отсутствие общей стратегии по развитию сектора возобновляемой электроэнергетики, регулирующей вопросы по присоединению объектов «зеленой» электроэнергетики к энергосети Украины. Отсутствие амбициозных целей по развитию сектора возобновляемой энергетики Украины сдерживает вхождение

ние иностранных инвестиций в энергетический рынок Украины (*Українська енергетика UA-Energy.org* (<http://ua-energy.org/post/40565>). – 2014. – 16.01).

Інформаційно-комунікаційні технології

Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара отримав доступ до бібліографічної і реферативної бази даних Scopus. Відтепер студенти, аспіранти, наукові співробітники й викладачі університету зможуть безкоштовно нею користуватися. Семінар з роз'яснення правил користування науково-метричною базою Scopus для керівництва факультетів ДНУ провів завідувач кафедри органічної хімії ДНУ професор С. Оковитий. Він проводить спільні наукові дослідження з американськими колегами, має один з найвищих індексів цитування серед науковців ДНУ.

С. Оковитий розповів, що база даних Scopus об'єднує близько 18 тис. найменувань журналів та містить реферати всіх цих наукових періодичних видань. Scopus включає до списку лише ті видання, які вважає достатньо авторитетними з наукової точки зору. За умови підписки університету, кожен студент, аспірант чи викладач ДНУ може безкоштовно здійснювати пошук і ознайомлюватися з рефератами статей у цій базі даних. Окрім пошуку за своєю тематикою, науковці можуть відслідковувати власну результативність, зокрема, за таким важливим показником, як кількість посилань інших дослідників на його праці.

«Сьогодні ДНУ має 2515 публікацій у Scopus – це шоста позиція серед ВНЗ України за кількістю статей. Шукати потрібні матеріали у Scopus можна за ключовими словами, за прізвищем автора та назвою ВНЗ. Щоб відстежити всі матеріали певного ВНЗ, бажано задати у пошук ВНЗ з подібними назвами, оскільки назви ВНЗ протягом часу можуть змінюватися, статті одного ВНЗ можуть автоматично бути віднесені кільком різним (це стосується, у тому числі, і ДНУ ім. О. Гончара).

Так, у 2010 р. близько 95 % статей одного з дніпропетровських університетів у Scopus були насправді статтями науковців ДНУ, адже збігалися перші кілька слів назви. Тому довелося надсилати офіційний запит до Scopus, щоб у нашому рейтингу врахували всі публікації ДНУ. Важливо відслідковувати як усі публікації університету загалом, так і роботи конкретного науковця. Так, індекс Гірша, якому Міністерство освіти і науки України приділяє значну увагу, показує вибірку за прізвищем вченого. Індекс Гірша науковця розраховується автоматично, тоді як для ВНЗ це необхідно робити вручну, але в обох випадках важливо об'єднати різні варіанти написання прізвища науковця або назви ВНЗ в один профіль. Українські рейтинги «Топ-100 університетів» та «Топ-100 вчених» складаються саме за індексом Гірша. За однією з вимог МОН до дослідницьких університетів ВНЗ повинен щороку публікувати не

менше 150 наукових статей, які реферуються у Scopus», – підкреслив С. Оковитий.

Отже, у зв'язку з відкриттям доступу до Scopus важливими і першочерговими для виконання вченими ДНУ С. Оковитий вважає такі моменти: об'єднати профілі всіх науковців, проаналізувати цитування своїх статей, здійснити пошук журналів для своїх публікацій у відповідних розділах науки, опрацювати наявні в Scopus реферати статей за своєю тематикою. Окремо слід відзначити необхідність підготовки наукових журналів університету для включення в перелік видань, що реферуються системою Scopus (*Інформаційно-аналітичне агентство Дніпропетровського національного університету* (<http://www.dnu.dp.ua/news/1395>)).

* * *

Міністерство освіти і науки інформує, що на порталі www.yandex.ua запущено безкоштовний інтернет-ресурс для вчителів і учнів «Яндекс.ЗНО» <http://zno.yandex.ua> (лист МОН № 1/9-907 від 30.12.2013). Проект базується на офіційних матеріалах Українського центру оцінювання якості освіти та містить онлайн-тести з усіх навчальних предметів, з яких проводилося ЗНО у 2010–2013 рр. (українською та російською мовами).

Ресурс «Яндекс.ЗНО» може використовуватися як один з елементів підготовки майбутніх абітурієнтів до зовнішнього незалежного оцінювання. Для успішного проходження ЗНО абітурієнт має засвоїти увесь теоретичний навчальний матеріал, тому основний етап підготовки до ЗНО відбувається за навчальними посібниками для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання відповідно до навчальних програм ЗНО.

Після засвоєння основного навчального матеріалу учні можуть за допомогою цього ресурсу перевірити свої можливості та орієнтовно визначити результат тестування: скільки часу було витрачено, скільки завдань вирішено правильно, у відповідях на які питання були допущені помилки, скільки балів було набрано на реальному тестуванні (*Міністерство освіти і науки України* (<http://www.mon.gov.ua/ua/news/27414-dlya-vchiteliv-ta-uchniv-shkilstvorenno-bezkoshtovniy-internet-resurs-dlya-pidgotovki-do-zno>)). – 2014. – 10.01).

Розробки та дослідження для агропромислового комплексу

Харківські вчені разом з техаськими колегами вже розпочали роботу з виведення суперурожайних сортів пшениці. Під час проведення Міжнародного економічного форуму «Інновації. Інвестиції. Харківські ініціативи!» Інститут рослинництва ім. В. Я. Юр'єва й інвестиційна компанія Sigma

Vleyzer підписали на п'ять років Меморандум про співпрацю щодо створення наукового парку «Центр ефективного землеробства». Меморандум спрямований на збільшення обсягів виробництва та поліпшення якості сільгосппродукції шляхом залучення інвестицій.

Нині в польових умовах випробовуються нові сорти озимої пшениці. Для цього зразки насіння українських сортів відправили для апробації до США, і навпаки. Поки йде практична робота, сторони узгоджують установчі документи про створення спільного наукового парку. У рамках співробітництва передбачається, що Техаський університет допоможе науковому парку отримати сучасне обладнання, щоб займатися молекулярною селекцією на території України (*Харківська обласна державна адміністрація* (<http://kharkivoda.gov.ua/uk/news/view/id/21094>). – 2014. – 16.01).

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

Научно-демонстрационный образовательный центр им. Ландау открылся в Северном корпусе Харьковского национального университета им. Каразина. В помещении центра (площадью около 260 кв. м), который будет работать по выходным, представлены работающие модели, лабораторные установки и чертежи различных устройств и машин, поясняющих действие законов природы. Приборы и модели разработаны на различных кафедрах университета.

По данным организаторов центра, его работа будет стимулировать возрождение общественного интереса к науке. «Открыть центр решили после проведения в 2013 г. “Ночи науки”, когда стало понятно, что харьковчанам нужно постоянное место, где они могли бы участвовать в различных экспериментах, знакомиться с известными мировыми научными достижениями. Уже сейчас представлено около полусотни действующих приборов. На выставке есть и винт Архимеда и двигатели Стерлинга и современные лазерные скальпели», – сообщила исполнительный директор Ассоциации выпускников университета В. Круглова.

Центр им. Ландау открылся 3 января. Физик-теоретик, лауреат Нобелевской премии Лев Ландау в 1931–1937 гг. возглавлял теоретический отдел Украинского физико-технического института в Харькове (сейчас ННЦ «Харьковский физико-технический институт») (*Харьковские Известия* (<http://izvestia.kharkov.ua/on-line/gorod/1153453.html>). – 2014. – 8.01).

* * *

Для реалізації програми розвитку регіону в напрямі ІТ-сфери Хмельницький національний університет забезпечує підготовку фахівців, здатних забезпечити потреби бізнесу як розробники програмного забезпечення.

Вирішення питань розвитку ІТ-сфери в регіоні стало можливим у зв'язку з проведенням робіт щодо розбудови ІТ-освіти в Хмельницькому національному університеті. Поряд з напрямом «комп'ютерна інженерія», що створено в університеті в кінці 80-х років на базі механічного факультету, у період 1997–2012 рр. проведено комплекс робіт з відкриття чотирьох нових для регіону напрямів: комп'ютерні науки, програмна інженерія, інформатика, прикладна математика. Проведена робота включала: проходження відповідних ліцензійних та акредитаційних експертиз; підбір і підготовка кадрового складу кафедр інформаційних технологій проектування, прикладної математики та соціальної інформатики, програмної інженерії; створення навчальних лабораторій кафедр та їхнє оснащення; створення нових наукових шкіл; активна профорієнтаційна робота в регіоні.

Наразі реалізуються спільні проекти ХНУ та ІТ-компаній. Основні цілі реалізованих заходів такі: розбудова в області системи підготовки фахівців з ІТ-напрямів, що включає співпрацю «школа + університет + бізнес + влада»; популяризація ХНУ як сучасного центру підготовки ІТ-фахівців в Україні та за її межами; залучення ресурсів ІТ-бізнесу для розвитку освіти та сприяння розвитку ІТ-галузі в регіоні.

Вирішені завдання дали можливість заявити про потужний потенціал університету як центру підготовки ІТ-фахівців, зацікавити бізнес у розміщенні виробничих ресурсів у регіоні. Також проводиться робота щодо об'єднання зусиль ІТ-кафедр університету та державної влади з розбудови ІТ-сфери регіону. Розпочато роботу з узгодження програм розвитку фундаментальної середньої освіти, позашкільної освіти школярів із системою ІТ-освіти регіону та Стратегією регіонального розвитку Хмельницької області. Зазначена робота буде забезпечувати розбудову ІТ-освіти, підвищувати популярність університету та сприяти подальшому розвитку ІТ-сфери регіону як ефективної складової економічного зростання регіону.

Стрімкий розвиток ІТ-технологій робить актуальним відомий вислів «зупинившись на крок, відстанеш назавжди». Саме тому, важливо забезпечувати адаптацію освітніх послуг до вимог ринку в умовах постійного моніторингу змін у зовнішньому середовищі, а саме попиту на ринку праці, фактичних потреб роботодавців, попиту на освітні послуги з боку абітурієнтів і розвитку технологій (*Міністерство освіти і науки України (<http://www.mon.gov.ua/ua/regionalnews/27843-u-hmelnitskomu-natsionalnomu-universiteti-pratsyuyut-nad-rozvitkom-it-osviti>). – 2014. – 22.01*).

Наукові видання

У видавництві Національної академії наук України в рамках програми спільних дій між Україною та Францією в галузі науково-техно-

логічного співробітництва «Дніпро» вийшла у світ колективна наукова монографія українських і французьких науковців за результатами виконання спільного проекту в галузі нанофізичних досліджень «Математичне моделювання та ідентифікація параметрів масопереносу в неоднорідних і нанопористих середовищах (адсорбція та конкуритивна дифузія)».

Авторами цієї праці є академік НАН України, доктор фізико-математичних наук, професор, завідувач відділу Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України, академік-секретар (відділення інформатики) НАНУ В. Дейнека, доктор фізико-математичних наук, професор кафедри програмної інженерії Тернопільського національного технічного університету ім. Івана Пулюя М. Петрик, професор Університету Анрі Пуанкаре Нансі 1 Даніель Кане, професор Університету П'єра і Марії Кюрі Париж 6 та Вищої школи індустріальних фізики і хімії в Парижі Жак Фрессар.

Вихід цієї монографії є своєрідним підсумком за довготривалий період продуктивної наукової кооперації між дієвими науковими командами України і Франції, що має далекосяжну перспективу. Результативність цієї кооперації неодноразово була відзначена Посольством Франції в Україні, зокрема Надзвичайним та Повноважним Послом Франції в Україні (2008–2011), його високоповажністю Ж. Форм, аташе з наукової та університетської кооперації посольства Г. Коленом та Ж. Маметцом. Ця співпраця започаткована ще у 2001 р. лабораторією Математичного моделювання та дослідження масопереносу в неоднорідних і нанопористих середовищах ТНТУ ім. І. Пулюя під керівництвом професора М. Петрика з лабораторією фізики і дослідження матеріалів Університету П. і М. Кюрі під керівництвом професора Ж. Фрессара в галузі математичного моделювання та NRM-аналізу молекулярного переносу, конкуритивної дифузії та адсорбції газів у нанопористих каталізаторах (*Ониськів М. Видано вченими України та Франції // Вільне життя (http://vilne.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=19575:vudano-vchenymy-ukrainy-ta-francii&catid=8:almanah&Itemid=5). – 2014. – 17.01).*

Для нотаток

Підп. до друку 19.03.2014.

Формат 60x84/16. Друк офс. Ум. друк. арк. 5,2.

Видається в друкованому та електронному вигляді

Адреса видавництва: 03039, м. Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3